

Hvorfor afholdes der mindebegivenheder, produceres historiske film og oprettes historiske oplevelsescentre som aldrig før?

Danmarkshistorie mellem erindring og glemsel giver en solid introduktion til feltet erindringshistorie og hjælper til at besvare, hvordan og hvorfor bestemte begivenheder i Danmarkshistorien skaber national identitet, udløser offentlig debat eller bruges til at legitimere aktuel politik.

Bogen indeholder et teoriafsnit med introduktion til erindringshistorisk teori og metode. Herefter foretages tre erindringshistoriske nedslag i Danmarkshistorien, der har betydning for nutidens danske selvforståelse: Vikingetiden, 1864 og besættelsestiden. Bogen dækker derfor centralt kernestof om bl.a. Danmarks tilblivelse, national identitet og Danmarks internationale placering.

Danmarkshistorie mellem erindring og glemsel giver konkrete analysestrategier til at lave erindringshistoriske undersøgelser i den almindelige historieundervisning eller i forbindelse med større opgaver eller studieture.

Ulla Nedergård Pedersen er lektor i historie og samfundsfag på Christianshavns Gymnasium.

Kristian Iversen er lektor i historie og samfundsfag på Rysensteen Gymnasium.

9 788779 702561

KRISTIAN IVERSEN OG ULLA NEDERGÅRD PEDERSEN

DANMARKSHISTORIE MELLEM ERINDRING OG GLEMSEL

KRISTIAN IVERSEN OG
ULLA NEDERGÅRD PEDERSEN

DANMARKS HISTORIE

MELLEM ERINDRING OG GLEMSEL

COLUMBUS

KAPITEL 3

KRIGEN I 1864 – ET NEDERLAG VENDT TIL SEJR

Måske siger årstallet 1864 dig ikke så meget andet end andre årstal? Måske kender du krigen i 1864 fra DR's tv-serie '1864' fra 2014. 1864 er blevet kaldt *katastrofen* eller *nederlaget*, og slaget, som Danmark tabte 18. april 1864 ved Dybbøl, kaldes for *slagtebænken* eller *Danmarks Killing Fields*.

Året 1864 henviser til Danmarks nederlag i krigen mod Slesvig-Holsten støttet af Preussen og Østrig, hvor Danmark tabte 40 % af sin befolkning og en tredjedel af sit landareal. Begivenheden er essentiel for det danske erindringsfællesskab, idet Danmark blev dét land, vi genkender i dag: en homogen stat, hvor befolkningen taler samme sprog og identificerer sig med samme kultur. Derudover blev det nu tydeligt for de fleste, at Danmark var blevet reduceret til en småstat, der vanskeligt kunne forsvare sig mod større europæiske stater. Erindringen giver næring til fortællingen om et Danmark, der nok er småt, men som alligevel har drevet det vidt. Tit henvises der til sætningen 'hvad udadtil tabes, skal indad

vindes', der betyder, at nok har Danmark lidt militært nederlag, men at der nu skal ske en økonomisk, politisk og moralsk styrkelse af det land, man har tilbage.

1864 er, til trods for at vi har fjernet os fra begivenheden i tid, fortsat en betydningsfuld begivenhed i det nationale erindringsfællesskab, og interessen for begivenheden ser ikke ud til at svækkes over tid: I 2002 blev 1864 en del af historiefagets kanon dvs. obligatorisk stof i folkeskolen. Der afholdes omfangsrige mindehøjtideligheder for krigen i 1864, og DR lancerede i 2014 sin hidtil dyreste drama-produktion om de to brødre Peter og Laust, hvis skæbner er tæt forbundet med krigen i 1864.

I dette afsnit er det erindringshistoriske fokus på mindebegivenheder, hvor vi tager udgangspunkt i mindebegivenheder på Dybbøl og diskuterer, hvad der erindres, og hvad der glemmes, og hvorfor? Dernæst tager vi udgangspunkt i museer som skabere af erindringsfællesskaber, hvor vi ser på tre forskellige museers formidling af nederlaget i 1864.

Overblik: Krigen i 1864

Helstaten

For at forstå betydningen af krigen i 1864 må vi først forstå, hvordan Danmark så ud i tiden inden, både hvad angår geografi, befolkning og politiske strømninger.

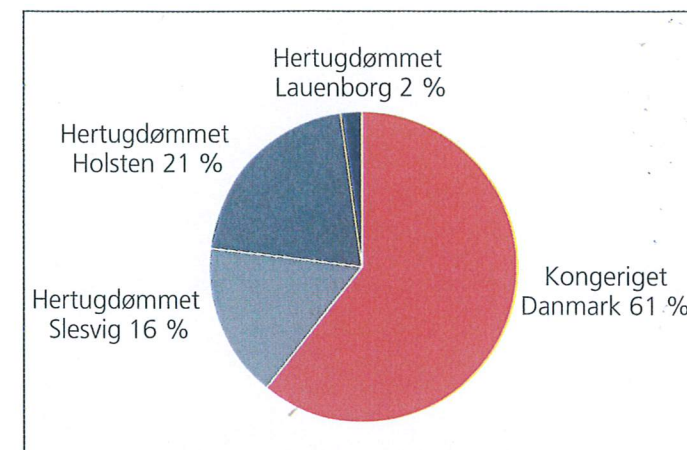
I perioder af Danmarks historie har landet været en nordeuropæisk stormagt og en dominerende stat i Skandinavien.

I 1800-tallet var det danske rige blevet stærkt reduceret, men var stadig langt større og mere magtfuldt end det land, vi kender i dag.

I første halvdel af 1800-tallet blev det samlede danske monarki almindeligvis kaldet *Helstaten*. Helstaten var en kulturelt og sproglig set sammensat stat, der bestod af *kongeriget* Danmark og de *tyske hertugdømmer* Slesvig, Holsten og Lauenborg, og var det, man kalder en personalunion, der er en union af flere stater med én fælles regent.

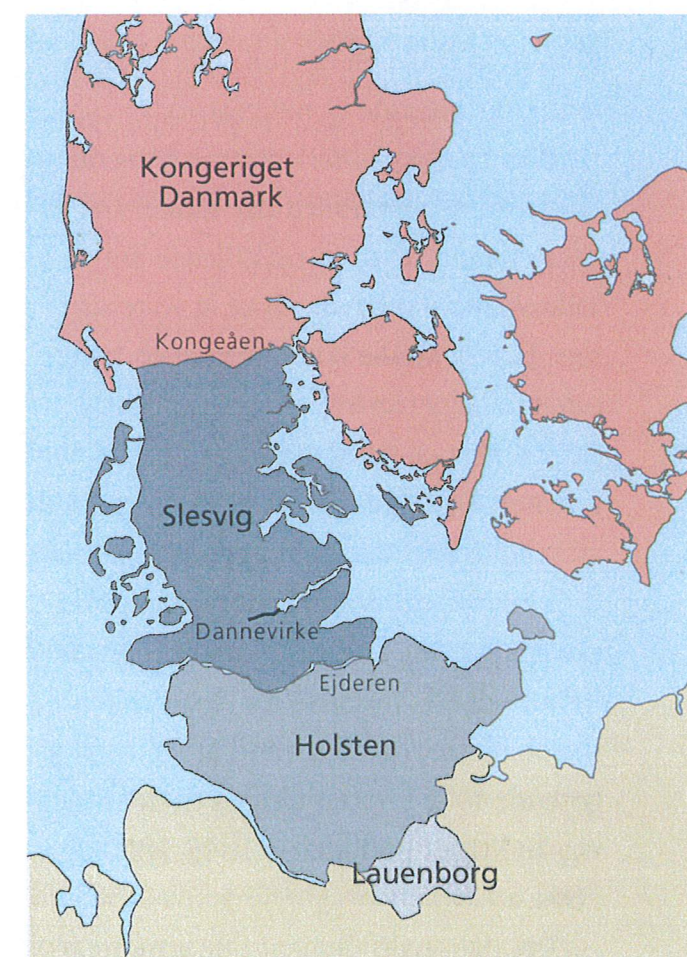
Herudover havde den danske konge herredømmet over Grønland, Færøerne, Island og Dansk Vestindien.

Slesvig og Holstens tilknytning til Danmark gik flere århundreder tilbage, til 1460, hvor kong Christian 1. blev hertug over Slesvig og Holsten, men hvor han samtidig havde lovet, at de to hertugdømmer ikke måtte skilles ad ved at knytte ét af dem tættere til Danmark end det andet. Det lille hertugdømme Lauenborg blev først en del af den danske helstat i 1815 som en kompensation for afståelsen af Norge ved Wienerkongressen, hvor Europakortet skulle tegnes på ny efter Napoleonskrigene.

Befolkningssammensætningen i Helstaten i 1860, samlet indbyggertal ca. 2,6 mio.

Helstaten var det, man med et nutidigt udtryk kunne kalde multinational, idet den bestod af en befolkning, der talte flere forskellige sprog (dansk, tysk og fri-sisk) og havde forskellige traditioner og kultur.

Helstaten, som den så ud før krigen i 1864.

Nationalisme vokser frem i Europa

Danmark blev i 1800-tallet præget af en større europæisk udvikling, nemlig fremvæksten af *nationalismen* (se s. 16).

Nationalisme kan betegnes som en dyrkelse af nationen som det vigtigste identitetsskabende fællesskab. Hvor det i eksempelvis vikingetidens Danmark havde været slægten, der var det fællesskab, som man følte størst loyalitet over for, blev det i 1800-tallets Europa nu det nationale fællesskab, der kom til at stå centralt.

Nationalismen var en bred bevægelse, der kom til udtryk både kunstnerisk, socialt og politisk.

I Danmark blev nationalismen stærkt udbredt i første halvdel af 1800-tallet og kom til at spille en central rolle i helstatens efterfølgende sammenbrud.

Den moderne nationalisme hang nemlig stærkt sammen med nye tanker om *folkesuveræniteten*, dvs. en politisk ide om at folket/nationen havde ret til at styre sig selv. Et folk skulle ikke styres af en konge uden folkelig støtte, og landegrænser skulle følge de sproglige og kulturelle grænser. Dette passede ikke sammen med virkeligheden i den multinationale helstat.

I 1840'ernes Danmark var den politiske gruppering kaldet *de nationalliberale* fremtrædende fortalere for den danske nationalisme, og de kom til at spille en afgørende rolle i optrapningen til de to slesvigske krige i perioderne 1848-1850 og i 1864.

Det nationale element i de nationalliberales politiske program bestod i, at de

mente, at der skulle være sammenhæng mellem staten og folket, altså at Danmarks territorium skulle udtrækkes til alle de områder, hvor der boede danskere. Derfor mente de nationalliberale, at hertugdømmet Slesvig skulle indlemmes i selve kongeriget Danmark, fordi en stor del af befolkningen blev betragtet som danskere. De to andre hertugdømmer Holsten og Lauenborg, der var udpræget tyske, skulle udskilles, og Helstaten skulle dermed opløses. Den kendte nationalliberale politiker Orla Lehmann er gået over i danmarkshistorien for at opsummere dette synspunkt i slagsordet 'Danmark til Ejderen', der var den flod, som dannede grænsen mellem hertugdømmerne Slesvig og Holsten.

Selv om Slesvig var et befolkningsmæssigt blandet hertugdømme, legitimerede de nationalliberale Danmarks ret til området gennem argumenter om, at mange slesvigere talte dansk, at slesvingerne var en del af dansk kultur, og at Danmark havde en historisk ret over Slesvig, ved at henvise til den gamle Dannevirkefæstning i Slesvig.

Det andet centrale element i de nationalliberales program var liberale ideer om en fri forfatning, hvor en folkevalgt forsamling skulle have indflydelse på statens politik, og at den kongelige enevælde, der havde eksisteret i Danmark siden 1660, skulle ophøre. De nationalliberale gik dog ikke ind for, at demokratiet skulle være så omfattende, som det er i dag. De mente i stedet, at den gruppe af embedsmænd, akademikere og handelsfolk, som de repræsenterede, ville være bedst egnet til at

træffe beslutninger i almenvellets interesse. Orla Lehmann formulerede det sådan, at valgretten og magten skulle gives til 'de dannede, de begavede og de formuende'.

De nationalliberale havde også et ønske om at liberalisere det danske handelsliv, der var præget af forskellige laug (håndværkerforeninger), som f.eks. kontrollerede, hvem der havde ret til at producere bestemte varer eller tjenesteydelser.

Over for de nationalliberale stod *Højre*, der på dette tidspunkt var en løs gruppering af konservative politikere. Højrepolitikerne var kendetegnede ved at være kritiske over for de demokratiske tanker, som de nationalliberale stod for. Samtidig ønskede højrepolitikerne også at bevare og forsvare Helstaten, og derfor var de også stærkt kritiske over for de nationalliberales Ejderpolitik.

Grundlov og borgerkrig

Den første slesvigske krig (1848-1850), der også bliver kaldt treårskrigen, kan ses som et resultat af de nationalistiske strømninger i Europa og de nationalliberales ønske om en fri forfatning.

De nationalliberale havde gennem 1840'erne haft stigende tilslutning til deres ideer om en fri forfatning, der også skulle indbefatte Slesvig. I modsætning hertil stod ständerforsamlingerne i Slesvig og Holsten, der ønskede, at Slesvig tilsluttede sig Det Tyske Forbund, som kom til at fungere som en slags forløber for det moderne Tyskland, der først blev samlet i 1871. Preussen og Østrig, der var de to

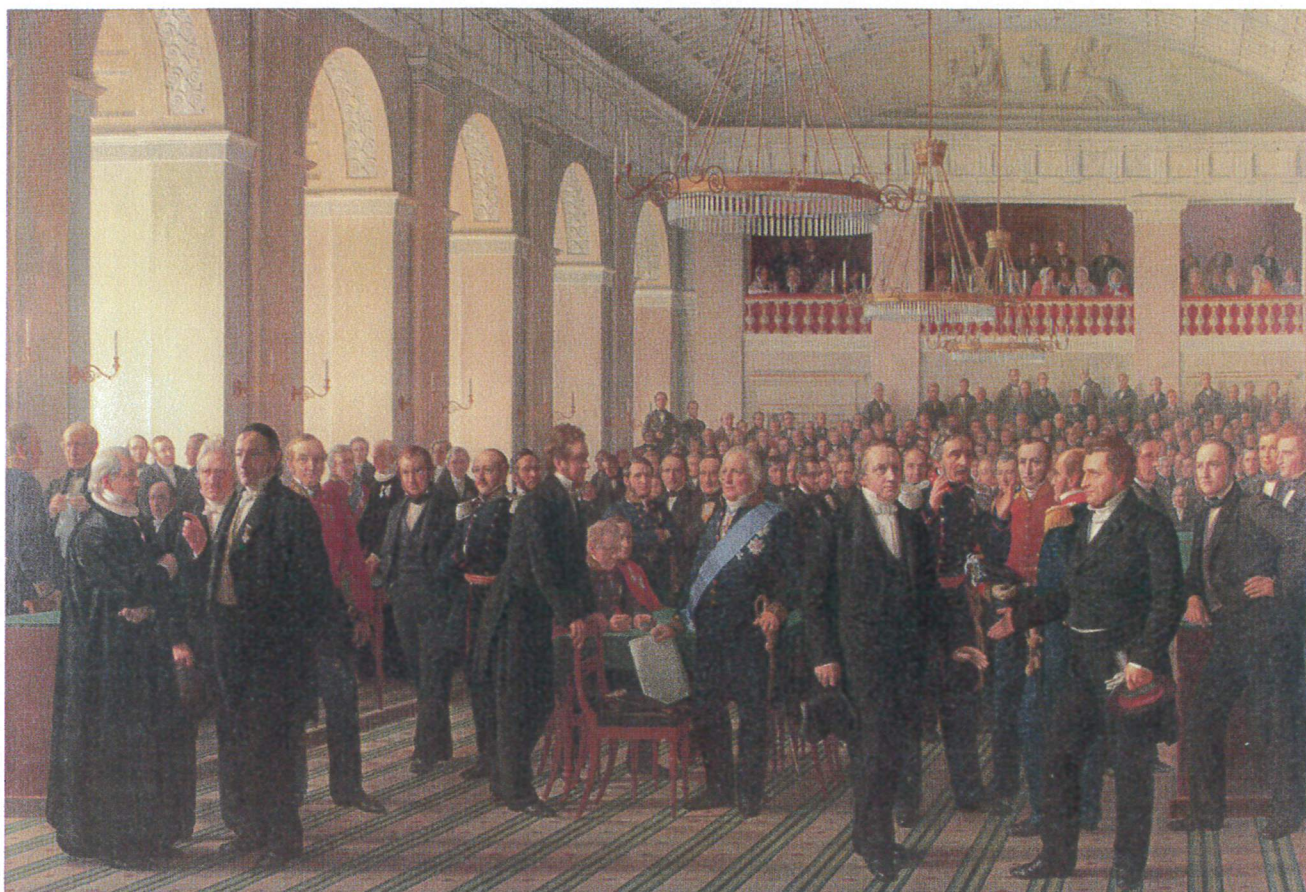

Orla Lehmann (1810-1870) var en af de nationalliberales mest fremtrædende politikere. Han var stærk fortaler for afskaffelsen af enevælden, hvilket han fik tre måneders fængsel for i 1841, og det gjorde ham populær i hele landet. I 1842 holdt han talen 'Danmark til Ejderen', der blev en salgs manifest for de nationalliberales nationalstatspolitik. Floden Ejderen adskiller hertugdømmerne Slesvig og Holsten.

vigtigste stater i Det Tyske Forbund, støttede Slesvig og Holstens ønske om at løsrive sig fra Danmark. Dermed var der gået stormagtspolitik i konflikten.

Den 24. marts 1848 indtog slesvigholstenerne fæstningen i Rendsborg ved Ejderen, hvorefter borgerkrig mellem forskellige grupper af Helstatens borgere var en realitet.

Slesvig og Holsten fik militær støtte fra Preussen og Østrig, men efter tre års krig lykkedes det danskerne at vinde krigen blandt andet pga. diplomatisk pres

Den grundlovgivende rigsforsamling, malet af Constantin Hansen mellem 1860 og 1864. Personernes placering afspejler ikke deres politiske indflydelse, men derimod deres forhold til Orla Lehmann, der står yderst til højre i forgrunden. Maleriet blev bestilt og betalt af Lehmanns svigerfamilie. Det hænger i dag på Frederiksborgmuseet.

på Preussen fra de andre stormagter. Spørgsmålet om Helstat eller national selvbestemmelse, der havde udløst krigen, var stadig ikke blevet løst: De nationalliberale ønskede stadig et Danmark til Ejderen. Samtidig var der store dele af det nationalt blandede Slesvig, der ønskede at løsrive sig fra Helstaten, hvilket også gjaldt det tysksindede Holsten.

I perioden, hvor treårskrigen udspillede sig, havde kongeriget Danmark fået en fri forfatning i form af Grundloven af 1849. Kongens enevælde var brudt – men kun i kongeriget Danmark – hertugdømmerne var ikke indbefattet i Grundloven og derved stadig underlagt en enevældig

dansk konge med rådgivende stænderforsamlinger som eneste talerør for folket. Helstaten var altså blevet en endnu mere kompleks konstruktion med demokrati i nogle dele og enevælde i andre.

Situationen var derfor uforløst, både for de nationalliberale, der ønskede at udstrække den danske stat og Grundloven til at omfatte Slesvig, og for de slesvigere og holstenere, der både ønskede demokrati og national selvbestemmelse.

I tiden mellem de to slesvigske krige blev der fra dansk side ført en nationalistisk 'fordanskningspolitik' i Slesvig. Dansk skulle nu være det eneste kirke- og skolesprog i 48 overvejende tysktalende

sogne, og embedsmænd, der blev opfattet som illoyale over Danmark, blev fyret fra deres arbejde.

Denne politik havde til formål at fremme den kulturelle tilknytning til Danmark i Slesvig og samtidig mindske de tysk-nationalistiske strømninger, men den bidrog også til at styrke det danske fjendebillede i hertugdømmerne og svækkede sympatien for Danmark i resten af Europa.

Novemberforfatningen 1863

Fra 1851 til 1857 blev Danmark ledet af konservative politikere, der ønskede at bevare Helstaten.

I 1857 overtog nationalliberale politikere magten. Deres ønske om et 'Danmark til Ejderen' var som sagt ikke opnået under treårskrigen. Slesvig var fortsat ikke en del af den danske forfatning, der kun gjaldt nord for Kongeåen. I 1863 vedtog den danske regering under ledelse af den nationalliberale konseilspræsident (statsminister) C.C. Hall den såkaldte Novemberforfatning, der var en ændret Grundlov, der kom til at indbefatte Slesvig som en del af kongeriget. Dette var et klart brud på den fredsaftale, som Danmark havde underskrevet i London som afslutning på treårskrigen. I denne aftale havde Danmark nemlig lovet, at man ikke ville forsøge at knytte Slesvig tættere til Danmark end Holsten. Den danske regering troede, at den igangværende splid mellem Preussen og Østrig i Det Tyske Forbund ville gøre de to stormagter handlingslammede i forhold til igen at

hjælpe stænderforsamlingen i Slesvig-Holsten. Ydermere var regeringen af den overbevisning, at Storbritannien og Sverige ville støtte Danmark i en evt. krig, hvilket også angivelig ville afskrække de tyske stormagter fra at hjælpe de slesvig-holstenske stænderforsamlinger. I alle disse antagelser tog man fejl.

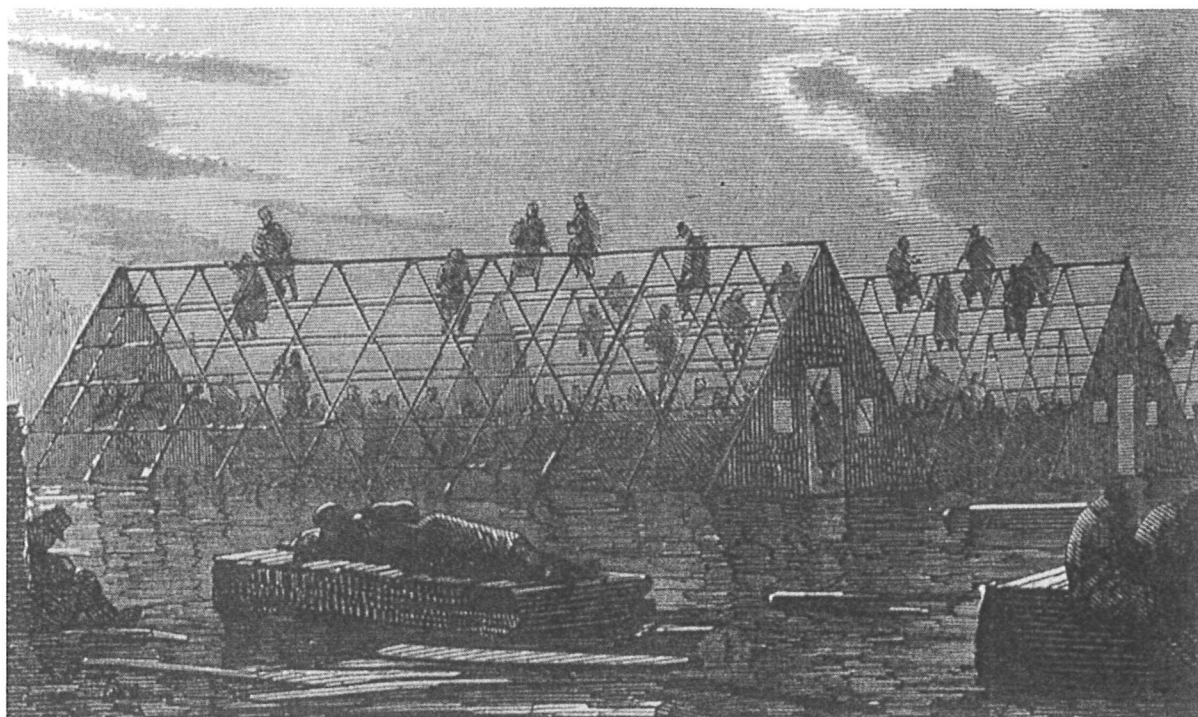
Den 16. januar 1864 krævede Preussen og Østrig Novemberforfatningen trukket tilbage i løbet af to dage, hvilket var umuligt. Herefter rykkede østrigske og preussiske tropper ind i først Holsten og Lauenborg og siden Slesvig. Krigen var begyndt.

Dannevirke

Krigen i 1864 (også kaldet 2. slesvigske krig) er særligt kendt for to militære begivenheder: tilbagetrækningen fra Dannevirke og slaget ved Dybbøl. De to begivenheder havde meget forskellige forløb og har fået meget forskellig betydning i eftertiden.

Ved krigens begyndelse var man i den danske befolkning meget sikker på, at man kunne gentage sejren fra treårskrigen. Man talte om 'ånden fra '48', hvor man mente, at det var en særlig national gejst, styrke og sammenhold, der i treårskrigen havde sikret danskerne sejren over de samme magtfulde fjender, som man atter stod over for.

Mange historikere har siden undret sig over den selvsikkerhed, Danmark havde, da man gik ind i krigen, fordi man faktisk var meget dårligt forberedt; hæren var under omorganisering, og man havde derfor

Dannevirkestillingen var langt fra det stærke forsvarsværk, som danskerne forestillede sig. Da krigen brød ud, var mange af soldaternes barakker ikke bygget færdige, og soldaterne måtte derfor sove på tagspærerne af de ufærdige barakker, for at undgå den frosne jord. (Træsnit fra Tøjhusmuseet).

dårligt uddannede befalingsmænd og ganske få officerer til at lede den. Den gamle Dannevirke-stilling, som i den nationale bevidsthed fremstod som et historisk og næsten mytisk uovervindeligt bolværk, var slet ikke repareret eller klar, f.eks. var soldaternes barakker ikke bygget færdige. Samtidig begyndte krigen om vinteren, hvor marsklandet på siderne af voldanlægget var frosset til is, hvilket betød, at modstandernes tropper kunne bruge isen til at rykke uden om og forbi voldanlægget.

Allerede efter de første kampe ved Dannevirke stod det klart for den danske general Christian Julius de Meza, der havde overkommandoen, at stillingen ikke kunne holdes, og efter et møde med de andre højtstående officerer på stedet besluttede de at opgive stillingen og trække de danske tropper tilbage. Tilba-

getrækningen rystede den danske befolkning, der havde troet, at voldanlægget var uigennemtrængeligt, og at man var en sikker vinder af krigen. Voldanlægget var blevet et nationalt symbol på Danmarks oldgamle grænse og landets militære styrke. Det var derfor et chok for befolkningen, at man valgte at opgive Dannevirke – endda uden kamp – og gennemføre en hemmelig tilbagetrækning i ly af natten.

Mange så især de Meza, men også konseilspræsident D.G. Monrad og kongen, som kujoner, og det kom endda til optøjer i København, hvilket medførte, at Monrad fyrede de Meza.

Rent militærteknisk var tilbagetrækningen dog vellykket og noget af en bedrift, fordi det lykkedes at trække 40.000 soldater ubemærket tilbage fra stillingen

natten mellem 5. og 6. februar 1864. Soldaterne marcherede i hårde frostgrader i op til 14 timer i træk, men ganske få døde eller blev taget til fange.

Dybbøl

Efter tilbagetoget fra Dannevirke delte den danske hær sig i tre for at kunne forsvare Jylland. Størstedelen af de danske soldater, ca. 26.000, trak sig tilbage til skansefæstningen ved Dybbøl. Men heller ikke på Dybbøl var fæstningsanlægget klar til brug, og de danske soldater brugte den første måned på at opbygge skansestillinger og de barakker, som de selv skulle sove i. I løbet af marts 1864 begyndte preussiske tropper at rykke frem mod Dybbølstillingen og grave sig ned i skyttegrave og opstillede kanoner til at beskyde danskerne. Det danske artilleri havde ringe rækkevidde og kunne ikke forhindre preussernes forberedelser.

Fra den 2. april 1864 begyndte preusserne et 16 dage langt bombardement af Dybbølstillingen, der kulminerede i det store slag 18. april 1864 – den dag, der i dag er den officielle mindededag for krigen i 1864.

Da granaterne begyndte at regne ned over Dybbølstillingen, var den stadig ikke fuldt funktionel, og generalstaben anmodede konseilspræsident D.G. Monrad om at få lov til at lave en tilbagetrækning fra den ufærdige stilling. Dette blev klart afvist af Monrad, der mente, at man ville stå stærkere til de efterfølgende fredsforhandlinger, hvis man havde kæmpet hårdt på slagmarken.

Kl. 4 om morgenen den 18. april 1864 indledte preusserne et hårdt bombardement af skanserne, hvor omkring 8.000 granater regnede ned over stillingen gennem seks timer. Store dele af fæstningsværket var udslettet, da bombardementet ophørte kl. 10, og preusserne indledte et stormløb på stillingen, hvorefter de meget hurtigt indtog de resterende skanser. Den skanse, der holdt stand i længst tid, holdt preusserne tilbage i 30 min.

Kl. 14 var slaget slut, og de resterende danske tropper blev evakueret til Als. Slaget den 18. april 1864 kostede ca. 4.700 danskere og ca. 1.200 preussere livet.

På den efterfølgende fredskonference i London fortsatte den danske regering den hårde kurs i forhandlingerne, og med tro på Danmarks historiske ret til hele Slesvig afviste man et kompromisforslag om en deling af Slesvig. Dette skete på trods af, at regeringen stod meget svagt i forhandlingerne, fordi preussiske og østrigske styrker havde besat store dele af Jylland helt op til Limfjorden.

Afvisningen af forslaget betød, at krigen blev genoptaget. Den 29. juni indtog preusserne Als, hvortil danskerne havde trukket sig tilbage efter Dybbøl. Den 11. juli blev den nationalliberale regering tvunget til at gå af, og i stedet kom en Højre-regering til, hvorefter der blev lavet en våbenhvile.

I den efterfølgende fredsaftale var Danmark krigens klare taber og måtte afstå alle tre hertugdømmer, og den danske sydgrænse kom nu til at gå ved Kongeåen. Helstaten var dermed fortid, og det danske monarki havde mistet 40 % af sin

Vilhelm Rosenstands maleri '8. Brigades modangreb ved Dybbøl d. 18 April 1864' malet i 1894, gengiver hverken nederlag eller tab, men derimod sejr. Maleriet er ofte gengivet i historiebøger og præger derfor danskernes erindringsfællesskab omkring nationens historie.

I takt med fotografiets opfindelse blev krigen i 1864 skildret med en ny og mere realistisk krigsreportage. Tidligere var skildringer fra slagmarken kun illustreret med malerier og tegninger. Dette billede viser den sønderskudte Dybbøl Mølle.

befolkning og en tredjedel af sit landareal. Det stod klart for de fleste, at Danmark nu var reduceret til en ubetydelig småstat i den europæiske stormagtspolitik. Det satte sig dybe, langvarige spor i den nationale selvopfattelse og dansk indenrigs- og udenrigspolitik i en sådan grad, at man i eftertiden har kaldt det et kollektivt traume eller 'sårfeberen fra Dybbøl'.

Sidenhen er Dybbøl blevet et fysisk erindringssted, som det i årene efter krigen var populært af rejse hen og besøge, og hvor der til stadighed arrangeres mindebegivenheder.

Den gennemgængende betydning af Dybbøl som erindringssted har ved mindebegivenhederne og i det brede nationale erindringsfællesskab været, at det var her, man stod fast og kæmpede for nationens overlevelse, og hvor det lille stolte land led nederlag i kamp mod en stor overmagt.

Samtidig var der dog også en anden fortolkning af slaget ved Dybbøls betydning for Danmark, nemlig at det netop var her, man fik 'sårfeberen fra Dybbøl', der resulterede i, at Danmark blev nødt til at tilpasse sig de europæiske stormagter, og i historievidenskabelig forskning har der også været stor interesse for den nationalliberale regerings politiske katastrofekurs, der ledte til krigen i 1864.

Dette syn på betydningen af Dybbøl er i modstrid til det første, fordi det er så uromantisk og uheroisk, men det er ikke kommet til udtryk i monumenter eller mindehøjtideligheder.

Var det forladegeværets skyld?

I eftertiden har en almindelig forklaring på det danske nederlag blandt andet været, at danskerne udelukkende havde gammeldags forladegeværer, som var langsommere og farligere at lade end de moderne preussiske bagladegeværer. Denne forklaring har kunnet ses i eksempelvis skolebøger til folkeskolen, men historikere er i dag enige om, at det er usandt.

I mange af krigens infanterislag, hvor geværerne kunne have afgørende betydning, stod danskerne over for østrigske tropper, der også havde de gammeldags forladegeværer.

Ved slaget ved Dybbøl var det snarere preussernes overlegne kanoner, der spillede en vigtig rolle, kombineret med at preusserne havde en langt større og mere velfungerende militærstyrke end den danske, der i høj grad var ustruktureret og uforberedt.

Nederlag og nationalstat

Med Helstatens sammenbrud var Danmark blevet en nationalstat, hvor der nu var sammenhæng mellem folket og territoriet, dvs. at Danmark nu var næsten udelukkende befolket af etniske danskere. Men det var ikke den nationalstat, som de nationalliberale havde ønsket sig; Slesvig var tabt, og ca. 200.000 dansksindede slesvigere blev borgere i et andet rige. Det var et stort traume for danskerne at miste så stor en del af sin befolkning.

Store dele af den danske befolkning ønskede længe hævn over tyskerne, der nu blev set som 'arvefjenden', og man ønskede at få trukket en ny sydligere grænse og derved hente de tabte danskere 'hjem' (se s. 18).

Ved grænseafstemningen i 1920 blev der ført aktiv valgkamp både fra dansk og tysk side. De to plakater bruger to forskellige strategier til at få slesvigerne til at vælge Danmark frem for Tyskland. Plakaten til venstre bruger en følelsesmæssig argumentation ved at trække på nationalromantisk symbolik. Plakaten til højre appellerer i stedet til fornuften ved på tysk at argumentere for, at man bliver bedst stillet økonomisk, hvis Slesvig bliver en del af Danmark. Teksten lyder i dansk oversættelse: 'Hvad man betaler skat til i Tyskland (krigsgæld) og i Danmark (børne- og ældreforsorg).'

Den nye grænsedragning blev kaldt 'Genforeningen', selv om det nordlige Slesvig egentlig aldrig havde været en del af kongeriget Danmark. Det blev fejret ved en storstilet folkefest i hele landet den 15. juli 1920, hvor bl.a. kong Christian X symbolsk krydsede den gamle Kongeå-grænse i triumftog på en hvid hest.

Der har ikke efterfølgende været særlig stærke ønsker om at ændre på denne grænse, selv om der også i dag er et lille tysk mindretal i Sønderjylland og et lille dansk mindretal i Slesvig.

Efter Tysklands nederlag i 1. verdenskrig og den efterfølgende Versailles-fred, blev det besluttet, at det nye princip om 'folkenes selvbestemmelsesret' skulle bruges i forhold til den dansk-tyske grænse, der skulle tegnes på ny ved en folkeafstemning i området.

Afstemningen fandt sted i løbet af 1920, med en heftig national agitation fra både dansk og tysk side. Afstemningen resulterede i den nuværende grænse, der ligger omtrent det samme sted som i det kompromisforslag, den danske regering afviste ved Londonkonferencen i 1864.

Hvorfor erindre et nederlag?

Det er let at forstå, at et dansk nationalt fællesskab kan samle sig om erindringer om 'stærke vikinger, der erobrede omverdenen', eller om 'modstandsmænd under besættelsen som satte livet på spil for i kampen for Danmarks frihed'. Men hvorfor ikke lade et militært nederlag gå i glemmebogen? Hvad kan forklaringen være på, at man i skolen, i litteraturen og på tv i så høj grad interesserer sig for det danske nederlag?

En forklaring kan være, at tilhørsforhold til et nationalt forestillet fællesskab ikke kun defineres som tilhørsforhold til glørværdige helte og deres bedrifter. Gruppetilhørsforhold defineres også af katastrofer, hvor nationens overlevelse er på spil.

Den franske filosof Ernest Renan skrev i 1882 i sit essay 'Hvad er en nation?' at national identitet drejer sig om følelsen af *samhørighed*.

For Renan kan en nations nederlag fungere som stærkere lim for fællesskabet end triumfer, fordi forfædres nederlag forpligter nutidens unge til at yde samme ofre i fremtiden, som deres forfædre gjorde.

Det er et erindringshistorisk vilkår, at historiske perioder ikke er interessante i sig selv. De bliver kun til byggesten i erindringsfællesskaber, når der er nutidige dagsordener, der gør fortiden aktuel.

I kapitel 2 fremhæver vi, at Pierre Nora konkluderer, at der var en erindringssekspllosion i slutningen af 1800-tallet, fordi borgere skulle socialiseres ind i

10. juli 1920. Kong Christian X ridder gennem triumfbue over grænsen og 'genforener' dermed symbolsk Danmark og Sønderjylland. I den danske historiografi kaldes begivenheden ofte 'Genforeningen', mens den i tyske historiebøger kaldes 'Slesvigs deling'.

et nationalt fællesskab (se s. 34). Han argumenterer videre for, at vi i dag dyrker fortidens erindringer, fordi vi er bange for at miste det nationale fællesskab.

En forklaring på 1864-krigens aktualitet kan være, at Danmark især siden Irak-krigens begyndelse i 2003 har ført en mere aktivistisk udenrigspolitik.

Dette kaster et nyt lys på konsekvenserne af krigen i 1864 og Danmarks rolle som småstat, fordi det kan tolkes som, at man i Danmark har gjort op med 'sårfeberen fra Dybbøl'.

Ligeledes har både indvandring og dansk EU-medlemskab aktualiseret en hjemlig debat om danskhed, multikulturalisme og Danmarks fremtid som nationalstat, hvor der kan trækkes linjer tilbage til 1800-tallet, hvor grundsten til vores opfattelse af Danmark og danskhed blev lagt.

Historikeren Uffe Østergaard mener også, at nederlaget i 1864 og Helstatsens sammenbrud skabte rammerne for det moderne Danmark, som vi lever i, fordi nederlaget betød en demokratisering af den resterende danske småstat. Landet var nu for lille til, at godsejeradelen og de nationalliberale embedsmænd kunne opretholde deres monopol på magten.

Derudover skabte den multinationale Helstats sammenbrud også forudsætningerne for en lille og homogen dansk nationalstat, hvilket var med til at gøre det muligt at opbygge en solidarisk og universel velfærdsstat (se s. 79). Østergaard mener dog også, at Danmarks sidste 150 års historie som homogen nationalstat har gjort det svært for landet at fungere i en

globaliseret verden, hvor man i højere grad skal forholde sig til forandring, forskellighed, indvandring og anden påvirkning udefra.

Mindebegivenheder

I dette afsnit ser vi nærmere på følgende: Hvad er en mindebegivenhed? Hvordan kan man få indblik i et erindringsfællesskab gennem undersøgelse af dets mindebegivenheder? Hvordan opretholder mindebegivenheder erindringsfællesskaber?

Ved mindehøjtideligheden for 150-året for krigen i 1864 blev der afholdt en storstilet mindebegivenhed på Dybbøl Banke den 18. april 2014. Statsminister Helle Thorning-Schmidt var en af hovedtalerne, og hun afsluttede sin tale således:

"Vores fælles historie er altid med os. Den er i vores slægter. Den er i vores landskaber. I vores byer. I vores sange. I vores fortællinger.

Uden den var vi på godt og ondt ikke dem, vi er blevet til i dag.

Vi skylder os selv at tage vores fælles historie alvorligt. (...) Det lange perspektiv er vigtigt. For det lange perspektiv fylder mig med en ydmyghed og med en bevidsthed om, at vi er det seneste led i en kæde. At vi står på skuldrene af de generationer, der var før os.

Og når vi mødes i dag for at markere den 18. april 1864, så gør vi det med en ukuelig tro på, at Danmark er værd at kæmpe for. Dengang og nu."

Hermed bliver det nationale forestillede fællesskab tydeligt fremhævet, idet hun kobler landskabet, kulturen, historien og generationerne af danskere. Erindringsstedet Dybbøl er altså ifølge Thorning-Schmidts tale et sted, hvor alle disse elementer af det nationale fællesskab går op i en højere enhed.

Historikeren Inge Adriansen betegner Dybbøl og Dybbøl Mølle som et af de vigtigste erindringssteder i Danmark. Hun kalder Dybbøl for en 'metafor for dansk fællesskab og identitet (...)'

Stednavnet Dybbøl betegner en slagmark og et forsvarsanlæg, der både har været benyttet fra dansk og fra tysk side. Desuden indeholder Dybbøl fire store massegrave med 360 faldne hovedsagelig danske og tyske soldater. Herudover findes Dybbøl Mølle, der i begge slesvigske krige blev skudt i sænk. Møllerparret, Jørgen Hansen og hustru, forlod imidlertid som de sidste civile slagmarken og vendte tilbage, også da området blev tysk, hvor de genopbyggede møllen og oprettholdt på linje med mange andre dansk-sindede i det nuværende Sønderjylland deres danske kultur. Derfor er møllen i eftertiden blevet symbol på den urokkelige danskhed i Sønderjylland.

18. april – mindedag på Dybbøl

Ved mindehøjtideligheder som den på Dybbøl ser man ofte, at der opstår traditioner for, hvordan begivenheden tager sig ud. Der går 'tradition i den'. At traditionerne skabes på en særlig måde er ikke givet fra starten. Traditionerne er produk-

**STEFAN
LYDAL**

DF Dansk Folkeparti

Dybbøl bruges som scene ved afholdelse af mindebegivenheder for nederlaget ved Dybbøl, men Dybbøl bruges også som politisk symbol for partier, der ønsker at signalere deres nationale sindelag, som valgplakaten fra 2013 viser.

ter af menneskelige valg – som så ved mindebegivenheder har tendens til at stivne i faste og næsten uforanderlige former.

Historikeren Eric Hobsbawm kalder mindehøjtideligheder *opfundne traditioner*, fordi deres budskaber og ritualer har tendens til at følge et bestemt mønster. Eksempelvis er soldaters vandring fra kasernen i Sønderborg til skanserne ved Dybbøl en fast bestanddel af mindebegivenheden gennem årene.

At krigen i 1864 mindes 18. april på Dybbøl Banke, kan virke naturligt for os, men man kunne i stedet have valgt datoen

for rømningen af Dannevirke, der – i modsætning til slaget ved Dybbøl – i eftertiden er blevet bedømt som en fornuftig militær beslutning. Eller man kunne have valgt datoen for det endelige nederlag ved Als, der afsluttede krigen og på linje med Dybbøl kostede hundreder af soldater livet, mens ca. 3.000 blev såret.

At det er 18. april og Dybbøl, der sætter scenen for erindringen om 1864, kan forklares med, at danske soldater her tog kampen op mod preusserne, og at stedet Dybbøl indeholder fire massegrave med soldater, som man gennem mindebegivenheden ærer.

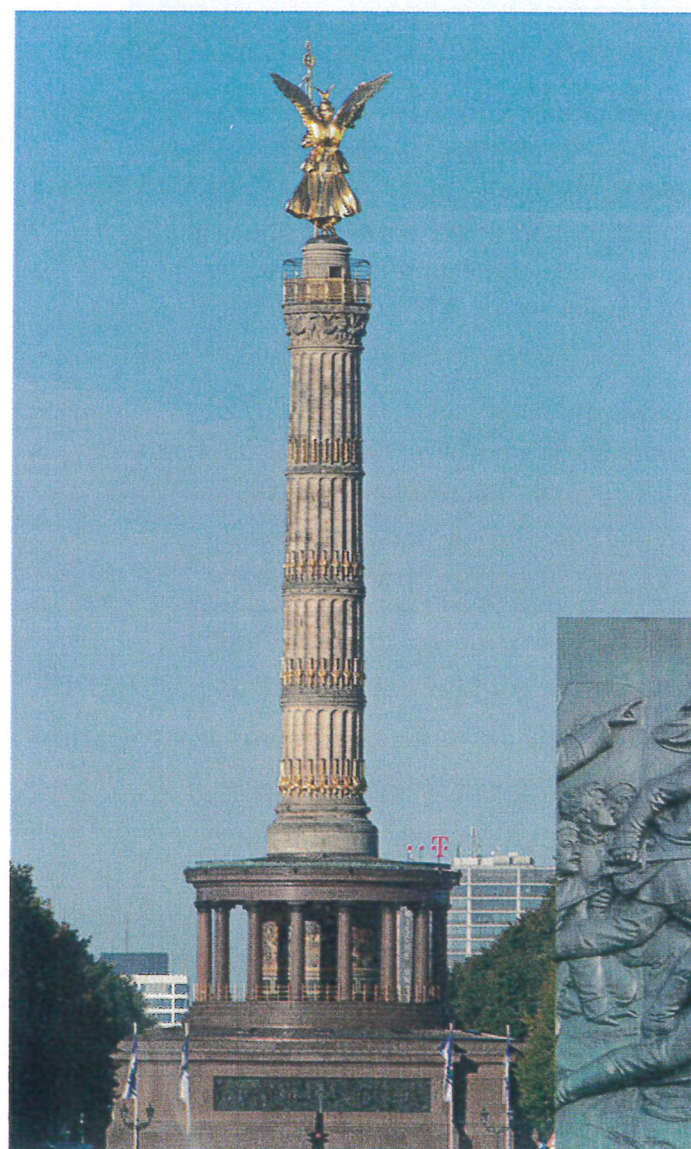
En omskiftelig erindring

Dybbøl Banke har haft en omskiftelig skæbne som fysisk erindringssted. I perioden 1864 til 1920 var området en del af Tyskland og dermed en del af tysk erindringskultur. I Tyskland havde slaget ved Dybbøl også stor national betydning, fordi man betragtede krigen mod Danmark som led i skabelsen af det moderne Tyskland, der blev grundlagt i 1871.

I 1872 rejste tyskerne et mindesmærke kaldet *Düppel-Denkmal* (Dybbøl-mindesmærket), der var et 22 meter højt mindesmærke på Dybbøl Banke.

Slaget på Dybbøl Banke i 1864 har også haft betydning for tysk national identitet, fordi det blev set som én af tre tyske militære sejre, der var afgørende for samlingen af Tyskland i 1871. Alle tre sejre er lavet som relieffer i bunden af den store sejrssøjle i Berlin.

På billedet ses det relief, der skildrer tyskernes storm på Dybbøl. På grund af Tysklands dramatiske og tumultariske historie i det 20. århundrede er krigen i 1864 dog gledet ud af erindringen og er ikke noget, der er almen viden for tyskere i dag.

Dybbøl var i slutningen af 1800-tallet en populær tysk turistdestination, og i 1914 ved 50-året for tysk sejr ved Dybbøl dannede skanserne rammerne for en tysk national fest med deltagelse af den tyske kejserfamilie og 2.000 tyske krigsveteraner samt tusinder af gæster.

Efter grænseafstemningen i 1920 blev Dybbøl en del af Danmark. Dybbøl Banke er siden blevet brugt til danske mindehøjtideligheder for krigen i 1864. Ved disse mindebegivenheder er det den enkelte soldats heltemod, der er i fokus i iscenesættelsen og i talerne, mens de politiske fejl dispositioner i samtiden og den forblændede nationalisme og selvovervurdering i høj grad glemmes.

Den britiske sociolog Anthony Smith mener, at det er vigtigt for et nationalt fællesskab at have *"kulten omkring de glørværdige døde og deres heroiske selvopofrelse på vegne af nationen og dens skæbne"*.

Ved Dybbøl bliver tilskuerne i kraft af stedet for mindebegivenheden og talernes indhold mindet om, at mennesker er døde for at forsvare Danmark. At det netop er soldaten, der er i centrum, minder deltagerne ved mindehøjtideligheden om det ansvar, de har grundet andres kamp, og lægger derved op til indlevelse og ansvar i nutiden.

Hvem former erindringsfællesskabet ved mindebegivenhederne?

Ved mindebegivenhederne ved Dybbøl er hovedtalerne ofte politikere, især forsvarsministre eller personer med tilknyt-

ning til begivenheden, der inviteres som talere.

I 1924 spillede veteraner fra krigen hovedrollen, hvor de blev fremstillet som helte og fik den ære, som de ikke fik i deres samtid.

I efterfølgende mindeår ophørte veteranernes deltagelse af naturlige årsager, hvorefter det er blevet unge soldater, der ved deres tilstedeværelse repræsenterer veteranerne – og dermed skaber forbindelsen mellem fortid og nutid. Ligeledes har repræsentanter fra kongefamilien været en fast bestanddel i mindehøjtideligh-

Et svidende nederlag

Nederlaget i 1864 var svidende og rystende for danskerne. Efter treårskrigen var de sejrige soldater blevet hyldet med vejende flag, blomster og hurraråb. I 1864 var stemningen dog en helt anden ifølge soldaten Frede Bojesen:

"Mon der flages i byen, eller er der bygget æresport? Vi skulde vel da marchere gennem byen. På Frederiksberg Bakke gjordes holdt for at børste støv af støvler og klæder. Vi mente, at vi kunde vise en flot parademarch! Så begyndte indtoget ad Vesterbrogade – intet flag var at se – da vi kom til Frihedsstøtten – ingen æresport – ingen velkomsthilsen. Da kommanderede chefen: Venstre sving – og vi drog uden om byen, idet vi skjult af voldstræerne nåede hen til Sølvgades Kaserne, hvor vi trådte af uden et afskedsord. Stemningen var for bitter." *'Frede Bojesens politiske erindringer'* udgivet af Udgiverselskab for Danmarks Nyeste Historie ved Kristian Hvidt, København 1963.

hederne for Dybbøl for også at markere kontinuiteten mellem Christian d. 9., der var konge under krigen i 1864, og Christian d. 10., der i 1920 red over grænsen, da Nordslesvig stemte sig ind i Danmark. Hermed etableres fortællingen om nederlag, der bliver afløst af genforening og senere forsoning.

Glemte er her, at Kong Christian d. 9. var dyb modstander af krigen, og at han tilbød preusserne, at Danmark kunne blive en del af Det Tyske Forbund for at bevare Helstaten.

Talerne ved mindebegivenheder er ikke eksperter i fortiden som historikere. De videregiver den 'brede erindring' om fortiden og sætter den ind i en nutidig kontekst. Senere vil vi f.eks. se, at Helle Thorning bruger 1864 politisk i sin tale ved 150-året for slaget ved Dybbøl i 2014 (se s. 75-76).

På denne måde bliver mindebegivenhedens funktion dels at socialisere tilhørerne ind i erindringsfællesskabet, dels at legitimere særlige synspunkter i nutiden.

Når kroppen erindrer

Når man undersøger den fortolkning af fortiden, der finder sted ved mindebegivenheder, er det oplagt at analysere budskaberne i de taler, der finder sted. Men som deltager i en mindebegivenhed vil man også kunne iagttage, at erindring ikke kun overføres ved at lytte til taler men også ved hjælp af kroppen, da kroppen bliver brugt i mindebegivenheder. Som eksempel vandrer soldater den 18. april fra Sønderborg by til Dybbøl skan-

ser. Det fortælles ikke her med ord at soldaterne er i slægtskab med soldaterne fra 1864, men de mærker det gennem deres egne kropslige handlinger.

Den britiske sociolog Paul Connerton mener, at 'kropslig erindring' er en af de mest effektive byggesten i at blive socialiseret ind i et erindringsfællesskab. Connerton har fokus på det, han kalder *habit-memory*, på dansk *vane-erindring*, altså de ting, man gør eller husker ud fra ren vane, og som man ikke kan huske, hvor eller hvornår man har lært.

Den kropslige erindring er et effektivt middel til at skabe vane-erindringen, hvis f.eks. et individ deltager i mindehøjtideligheder, hvor ritualerne gentages hvert år. De handlinger, man gør med kroppen ved mindehøjtideligheder, f.eks. at tænde lys, holde et minuts stilhed eller synge en sang, er meget effektive midler til at sørge for, at erindringsfællesskabets fortolkning af fortiden indlejres i det enkelte individ. De handlinger, man selv deltager kropsligt i, bliver nemlig ens egen personlige oplevelse med relation til den fælles fortid. Man "bliver ét med" begivenheden og erindringsstedet.

Connerton mener, at kropslige og vane-mæssige erindringer virker stærkere end f.eks. erindringer videregivet verbalt, fordi kropslige erindringer gør én mindre refleksiv og kritisk over for alternative versioner af sandheden end den erindring, der er blevet kropsliggjort i én.

Når man analyserer mindebegivenhedernes funktion i erindringsfællesskabet er det derfor både vigtigt at have fokus på de ting, der bliver sagt i f.eks. taler, og på

de ting, man gør f.eks. at tage bestemt påklædning på, gå i fakkeltog eller at rejse sig på bestemte tidspunkter i ceremonien.

150-året for krigen i 1864 – fejring af fred og forsoning

Mindedagen den 18. april 2014 var en stor national begivenhed med officielt besøg af bl. a. regentparret, statsministeren, forsvarsministeren og den tyske ambassadør. Mere end 15.000 mennesker var til stede på Dybbøl Banke for at deltage i mindebegivenheden, der blev dækket massivt af alle de landsdækkende medier.

I de tre vigtigste taler af Dronning Margrethe, daværende statsminister Helle Thorning-Schmidt og forsvarsminister Nicolai Wammen var et gennemgående tema forsoning og fredelig sameksistens mellem danskere og tyskere, hvilket bl.a. ses i Dronning Margrethes tale:

"Tiden gik; og tiden læger alle sår, siger vi, men tiden må også hjælpes på vej. På begge sider af grænsen gjorde man en oprigtig indsats for at skabe forsoning. Forsoningen var ikke givet – den skete ikke af sig selv. Men den skete. (...)

I dag mindes vi atter det skæbnesvangre slag. Og vi kan se på slaget igennem nutidens øjne – i en tid, hvor danske og tyske flag kan vaje fredeligt side om side.

Må denne mindetag afspejle den samhørighed og virkelyst, som i dag kendetegner grænselandet."

Både statsministeren og forsvarsministeren hylder også forsoningen og samarbejdet på tværs af grænsen. De fremhæver, at fred og konfliktløsning skal være

den nutidige lære fra Dybbøl, som danskerne og tyskerne skal mindes den 18. april, og som de har et særligt ansvar for at give videre. Forsvarsminister Nicolai Wammen udtrykker det således:

"Det er vores pligt og privilegium at fortælle den historie, så andre kan drage nytte af den. Så martrede lande og regioner måske kan finde inspiration i vores erfaringer og dermed undgå nogle af de svære konflikter og ødelæggende krige, der ellers kunne opstå. Vores nyere historie er nemlig fortællingen om, at konflikt og krig kan efterfølges af fred og forsoning.

At had kan erstattes af håb.

At fortidens synder ikke behøver at føre til krig for nutidens sønner.

Det er et stærkt og nødvendigt budskab, som verden fortsat har brug for at høre. Også derfor er det vigtigt, at vi sammen kan markere vores gode naboskab og fælles historie – særligt på dette sted."

Ud over budskabet om fred og forsoning havde de to ministre Thorning-Schmidt og Wammen et mere politisk budskab, som ikke var til stede i Dronningens tale, nemlig at der kunne trækkes en lige linje mellem de danske soldaters heltedige kamp og død i 1864 og Danmarks militære deltagelse i nutidige konflikter.

Helle Thorning-Schmidt udtrykker det sådan:

"Også i dag kæmper danske soldater for vores land.

De er ikke forsvarsstyrker her ved Danmarks grænser. Nej, i dag kæmper vores udsendte mænd og kvinder langt fra hjemmet, når de til lands, til vands og i luften er med til at løse internationale konflikter.

Men i bund og grund er opgaven den samme: Soldaterne yder deres, så vi kan leve trygt. De løser deres opgaver under vanskelige vilkår. Og de fortjener vores dybe respekt og taknemmelighed. Dengang som nu.”

Hermed bruges fortidens krige til at legitimere nutidens udenrigspolitiske kurs, som er politisk kontroversiel, hver gang det kommer på tale, at Danmark skal deltage militært i konflikter rundt omkring i verden. At Wammen og især Thorning-Schmidt bruger krigen i 1864 som en legitimering af Danmarks aktive militære deltagelse i internationale konflikter, er interessant, fordi der er mange lighedspunkter med den tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussens (V), Thorning-Schmidts tidligere politiske modstander, brug af erfaringerne fra besættelsestiden til at legitimere den aktivistiske udenrigspolitik, som han var stærk fortalende for (se kapitel 4).

Da Fogh Rasmussen holdt sin tale i 2003 var den aktivistiske udenrigspolitik i forhold til Irak-krigen stærkt kontroversiel, fordi der ikke var bred politisk opbakning til krigsindsatsen. Hans brug af fortiden til at legitimere kontroversielle politiske synspunkter blev stærkt kritiseret af både historikere og politiske modstandere.

Thorning-Schmidts tale på Dybbøl i 2014 førte slet ikke til samme kritik. Det kan for det første tyde på, at fortolkningen af historien om 1864 indeholder mindre erindringspolitisk konfliktpotentialer end historien om besættelsestiden. For det andet kan forklaringen være, at Danmark på det tidspunkt ikke var invol-

veret i konflikter, lige så kontroversielle som Irak-krigen var, og/eller at selve den aktivistiske udenrigspolitik er blevet en mere rodfæstet og accepteret politisk kurs i dag.

Folkefest på nederlagets dag

Med udgangspunkt i Paul Connertons begreb *kropslig erindring* er det også vigtigt ikke kun at fokusere på, hvad der blev sagt til mindehøjtideligheden, men også hvad der blev gjort.

Ceremonierne på Dybbøl er ikke særlig præget af ritualer eller aktiviteter, der involverer de deltagende ud over de to sange, man synger: *Det haver så nyligen regnet* og *Du skønne land*.

Sangen *Det haver så nyligen regnet* blev en sønderjysk kampsang i perioden 1864 og 1920, og dens centrale budskab er de danske sønderjyders ukuelige vedholdenhed i deres kærlighed til Danmark og deres ønske om at 'vende hjem'.

Her er det dog interessant at bemærke, at talerne, sangene og regentparrets kranse- og nedlæggelse på soldatergravene kun var en meget lille del af aktiviteterne på Dybbøl Banke på mindedagen. Langs vejen op til Dybbøl Banke var der opstillet en række telte, hvor man kunne købe pølser, kaffe, sønderjyske kager o.l. Der var en masse aktiviteter for børn, f.eks. et område, hvor der blev organiseret historiske lege fra 1800-tallet, de ansatte på Historiecenter Dybbøl gik rundt i historiske uniformer og affyrede gamle kanoner for de besøgende, PostDanmark havde opstillet et telt, hvor børnene kunne skrive breve,

Mindedagen for 150-året for slaget ved Dybbøl var præget af en hyggelig og festlig stemning. Her ses et område med madboder og telte på Dybbøl Banke den 18. april 2014. På mindestenen i forgrunden står der "Her faldt sekondløjtnant F.G.W. Reiter ved 2. regiment d. 18.4.1864."

som om de var i 1864, som så blev stemplet og sendt afsted med en rytter til hest rundt om Dybbøl Mølle.

Alt det bidrog til, at den overordnede stemning på Dybbøl Banke ved 150-året for krigen i 1864 havde mere karakter af en folkefest end en sørgelig mindehøjtidelighed.

Man kan undre sig over den festlige stemning på en dag, der netop er dagen for 1864-krigens største nederlag, der var afgørende for nederlaget i krigen. En forklaring på dette kunne være, at der ikke længere lever danskere med autobiografiske erindringer om krigen. En tilsvarende forklaring kan være, at den fjende, man kæmpede imod i 1864, ikke længere ud-

gør en trussel, men derimod er blevet en vigtig handelspartner og politisk samarbejdspartner i eksempelvis EU og NATO.

Men derfor kan man også spørge, hvorfor der tilsyneladende er så stort et behov for at mindes krigen i 1864?

På et helt overordnet plan kan der være tale om det, Pierre Nora kalder en erindringsekspllosion (se s. 34), dvs. et behov for at samles om en national erindring, i kraft af at det nationale fællesskab opleves som udfordret af individualisering og globalisering.

Mere konkret lader det til, at mindebegivenhedens funktion er skiftet fra sørgeligt at mindes de døde, tabet af Slesvig og en dyrkelse af modsætningen mellem

Analysestrategi: Mindebegivenheder

Mindebegivenheder kan give interessant indsigt i et erindringsfællesskabs fortolkning af fortiden, fordi de ofte foregår på eller ved centrale erindringssteder, og de foregår ofte som en højtidelig, iscenesat og ritualiseret fortolkning af fortiden. Derudover kan mindehøjtideligheder også have den funktion, at de integrerer nye medlemmer i erindringsfællesskabet, f.eks. den unge generation.

	Vejledning
Diakron eller synkron analyse	Du skal vælge, om du vil undersøge en udvikling i mindebegivenheder over tid, dvs. en diakron analyse, eller om du vil lave en synkron analyse af, hvordan en begivenhed bliver beskrevet/erindret i det samme år, f.eks. i aviser med forskelligt ideologisk udgangspunkt. Det er en god idé at tage udgangspunkt i de 'runde' fejringssår, idet der er tendens til, at fejringerne er mere omfangsrige her. Artikler fra dagspressen ligger fra år 2000 og frem på Infomedia. Ældre aviser findes på micro-film på de større biblioteker.
Tid og sted	Hvorfor har man valgt netop denne dato for mindehøjtideligheden? Er der andre datoer, man kunne have valgt, og hvilke betydninger vil dette have haft for mindebegivenheden? Hvorfor har man valgt dette sted som rammen for erindringen?
Iscenesættelse	Hvad sker der til mindebegivenheden? Er der f.eks. bestemt musik, oppyntning eller ritualer?
Tema	Hvem er det, som tilskueren skal identificere sig med i fortiden? Hvem er helte, og hvem er skurke i fortidsfortællingen? Er der elementer, der er udeladt i mindehøjtideligheden i forhold til i historiefaglige fremstillinger om begivenheden? Hvad kan forklaringen på udeladelse og/eller glemsel være?
Aktualisering og erindringspolitik	Talere ved mindehøjtideligheden kan bruge lejligheden til at sætte fokus på noget aktuelt. Hvordan bruges erindringen af fortiden til at belyse problemer i samtiden?
Kropslige handlinger	Hvordan bliver tilhørerne en del af ceremonien ved at deltage aktivt og kropsligt i den (f.eks. fakkeltog eller et minuts stilhed)? Er der aktiviteter uden for det officielle program, som aktiverer deltagerne (fælles spisning eller nedlæggelse af blomster)?

det danske og tyske til i dag at være en fest for fred og forsoning. I denne sammenhæng mindes krigen i 1864 også som et nederlag, der lagde grunden for det moderne danske nationalstat, hvilket er grunden til at det næsten kan komme til fungere mere som en fejring end en sørgmodig mindebegivenhed. Statsminister Helle Thorning-Schmidt opsummerer budskabet således:

"Ud af nederlaget i 1864 voksede det moderne Danmark. Med demokrati. Med en veluddannet befolkning. Med ligestilling mellem kønnene. Frihed for det enkelte menneske. Og hele vores solidariske velfærdssamfund."

Mindebegivenheder er begivenheder, hvor erindringsfællesskabets fortolkning af fortiden koncentrerer og iscenesættes og videregives til nye medlemmer, f.eks. yngre generationer. Den fortidsfortolkning, der bliver overleveret ved 150-året for krigen i 1864 gennem talerne og de kropslige handlinger, som deltagerne foretager sig, er altså en form for fejring af det sproglige erindringssted *'Hvad udad tabes, skal indad vindes'*.

Fortidens krigsnederlag forstås altså i lyset af nutiden, hvor det opfattes som 'held i uheld' at den danske Helstat brød sammen, fordi det lagde grundstenen til det samfund, vi lever i i dag, og som man dermed ikke mener, ville have været muligt, hvis den flerkulturelle Helstat stadig havde eksisteret. Dermed bliver det underliggende budskab i mindehøjtideligheden den 18. april 2014 en fejring af det nationale fællesskab og den etnisk og kulturelt homogene danske nationalstat, som

fremhæves som den bedste forudsætning for skabelsen af et velfungerende moderne samfund.

Museer

I dette afsnit ser vi nærmere på følgende: **Hvad er et museum? Hvilken rolle spiller museer for opretholdelsen af erindringsfællesskaber? Hvem bestemmer, hvilken erindring et museum lægger op til? Hvordan erindres krigen i 1864 på tre udvalgte museer?**

Museers funktion

Museers vigtigste funktion er at bevare og formidle fortiden. Historiske museer er åbne for offentligheden og har til opgave at indsamle, forske i og udstille historiske genstande med henblik på at uddanne og/eller underholde gæsterne. Museernes formidling af fortiden fremstår ofte for gæsten (især den ikke-professionelle) som en *autoritativ* version af fortiden, dvs. at den besøgende ofte vil have tillid til, at professionelle mennesker har givet et sandfærdigt billede af fortiden. På denne måde minder museer om *historiske fremstillinger* i opretholdelsen af erindringsfællesskaber.

Museer kan være privat finansieret, eller de kan, som de fleste af de historiske museer i Danmark, være primært statsligt finansieret. Sidstnævnte museer kan bruges til at undersøge, hvilke erindringer de politiske beslutningstagere ser som centrale for det nationale erindringsfællesskab.

Hvem bestemmer udstillingernes indhold og vinkel?

Til forskel fra historiske fremstillinger bruger museerne *genstande* til at formidle en fortidserindring, og forskellige sanser og andre intelligenser aktiveres på et museum. Man kan arbejde synkront, som vi vil gøre i det næste afsnit, ved at se på hvordan krigen i 1864 bliver formidlet på tre forskellige museer i dag.

Oftentimes vil besøgende på et museum huske nogle få pointer eller genstande fra museet – men sjældent tænker man på, at museet er en bevidst formidling af et område – og dermed et produkt af valg og fravalg eller erindring og glemsel.

Ovenstående model giver et indblik i, hvilke aktører der påvirker det, som vises på en udstilling. Hvad der vægter højest, kommer an på det konkrete museum.

Hvordan erindres 1864 på udvalgte museer i Danmark?

Mange danske museer har en eller anden form for behandling af krigen i 1864.

I dette afsnit vil vi undersøge tre forskellige museers tilgange til at arbejde med fortiden. I denne sammenhæng er valgt: Historiecenter Dybbøl Banke, Sønderborg Slot og Tøjhusmuseet i København. Når man undersøger museers erindringshistoriske sigte, er det væsentligt at undersøge, hvilken type museum det er, og hvem der finansierer museet – da dette, som vi vil se senere, påvirker den erindring, som videreformidles.

Historiecenter Dybbøl Banke er ikke et museum i traditionel forstand, men betegner sig selv som et 'pædagogisk ople-

velsescenter'. Det drives, i modsætning til de to andre, der behandles her, primært af private midler, dvs. at historiecenteret er meget afhængig af besøgstal. Historiecenteret er det eneste museum, som udelukkende beskæftiger sig med 1864.

Sønderborg Slot er en statslig finansieret institution og dermed mindre afhængig af billetindtægter i forhold til historiecenteret. Museets udstilling fremstår som traditionel museumsformidling, med montrer og længere tekster, der forklarer genstandene.

Sidst er der Tøjhusmuseet, der er militærets museum (under Nationalmuseet), med fokus på de materielle levn fra forsvaret. De formidler derfor ikke den brede danmarkshistorie, men militærets historie. Museet består blandt andet af en meget visuel og æstetisk udstilling om Danmarks krige, hvor krigen i 1864 også er repræ-

senteret. I forbindelse med 150-året har museet endvidere skabt en midlertidig udstilling, hvor den besøgende selv bedes om at fortolke 1864, og dermed vendes formidlingssituationen på hovedet.

Når man skal analysere et museum, kan man undersøge, hvilke strategier de tager udgangspunkt i, og hvilke effekter deres strategier har (se nedenfor). Det er dog sjældent, at udstillinger stramt kun følger én og samme strategi.

Historiecenter Dybbøl Banke – den affektive strategi

Da første spadestik til historiecenteret blev taget i 1990, udtalte amtsborgmester Kresten Philipsen, at Dybbøl var "*det sted, hvor vi tabte danmarkshistoriens flotteste nederlag*". Så er den nationale tone slået an. Bygningen er skabt til formålet og skal

Tre forskellige formidlingsstrategier

	Kendetegn
Det affektive princip, dvs. det følelsesmæssige princip	Udstillingen skal tale til alle sanser og til museumsgæstens følelser. Dette gøres blandt andet ved, at gæsten bedes om at tage stilling til dilemmaer og vurdere dem moralsk og etisk, eller ved at få museumsgæsten til at identificere sig med historiske personers skæbne. Der vil ofte være mange dramatiske effekter i form af lyd og lys samt rollespil.
Det didaktiske princip, dvs. det læringsmæssige princip	Der tales til høre- og synssansen og på baggrund heraf til museumsgæstens fornuft. I denne type udstillinger handler det om at videregive information til gæsten, og derfor vil denne type udstillinger ofte have mange og længere tekster, som museumsgæsten kan forholde sig til. I mere moderne udstillinger vil der ofte være interaktive skærme, hvor man kan søge eller spørge efter ekstra information.
Det æstetiske princip, dvs. skønhedens princip	Dette princip taler især til synssansen og museumsgæstens påskønnelse af skønhed. Farverne vil være dæmpede, ingen eller få skilte. Der vil være bænke og siddepladser, så den besøgende enten alene eller sammen med andre kan opleve udstillingen.

forestille en bombet skanse. Museet ligger også ved siden af Dybbøl Mølle ved skanserne og kan dermed siges at være et erindringssted i sig selv. At man fra politisk hånd netop har valgt dette geografiske sted til museet om 1864, taler også ind i mindebegivenhedernes gennemgående tema om den enkelte soldats kamp og offer. Dette tema er også gennemgående i Historiecenter Dybbøl Bankes formidling af krigen i 1864.

Aktiviteterne på museet lægger op til, at de besøgende skal kunne leve sig ind i soldaternes liv og derigennem forstå den

'Dengang jeg drog afsted'

Når skole- og gymnasieelever skal på rundvisning på Historiecenter Dybbøl Banke i dag, bedes de lære sangen inden, så de kan marchere og synge den under rundvisningen, for at leve sig ind i soldaternes liv. Brugen af sang og march i historiecenterets rundvisning understreger historiecenterets affektive kommunikationsstrategi og det nationale fokus, der anlægges i formidlingen af 1864.

En strofe af den fædrelandspatriotiske sang fra 1. Slesvigske krig i 1848 skrevet af Peter Faber:

Vi byder fjenden trods,
vi byder fjenden trods,
når kongen er med os,
ja, når kongen er med os.
Med draget sværd han står,
han snakker ej, men slår,
så dansk som han var ingen konge her i mange år.
De lader, som de tror,
at han inte mer er fri,
og selv vil de dog ha' ham i det tyske slaveri.
Se, derfor vil jeg slås som tapper landsoldat.
Hurra, hurra, hurra!

store historie. På selve museet er de ansatte omvisere udklædt som soldater fra 1864, hvilket er et eksempel på, at indlevelse er i fokus frem for analytisk distance.

I begyndelsen af skolebesøg føres eleverne først ind i et rum med en stor model af skanserne, hvor de forskellige slag forklares og skellet mellem fortid og nutid udviskes ved, at omviseren siger "dengang vi (...)" dvs. der sættes lighedstegn mellem fortidige danske soldaters og nutidige skoleelevers fælles nationale identitet.

Eleverne får vist, hvilke genstande soldaterne havde i deres rygsæk, og får fortalt historier om hverdagen i krigen og får mulighed for at røre ved det berømte forladergevær. Ved skole- og gymnasiebesøg bedes eleverne øve sangen "Dengang jeg drog af sted" hjemmefra. Den patriotiske sang, der eksemplificerer 'ånden fra 48' om den tapre landsoldat vendt mod den feje tysker, bliver eleverne bedt om at synge, mens de marcherer i geled rundt i museets model af en skanse. Sidst ser eleverne reproduktioner af soldaternes barakker, så de kan leve sig ind i, hvordan det må have været at være soldat i 1864.

Historiecenter Dybbøl Banke er et eksempel på det, man kalder *det affektive princip* (se skemaet s. 81). Denne type udstillinger appellerer til museumsgæstens følelser og moralske og etiske holdninger, og museet ønsker, at museumsgæsten på egen krop og gennem egne handlinger selv skal forholde sig til fortiden på en bestemt måde.

En ung besøgende på Historiecenter Dybbøl Banke, der efter 'det affektive udstillingsprincip' lever sig ind i soldatens kamp.

Når kroppen bruges på museum

Paul Connertons begreb 'kropslig erindring' (se s. 74) kan også anvendes i en analyse af museer, hvor de besøgende gennem fysiske handlinger opfordres til at erindre 'med kroppen'. Connertons pointe er, at kropslige erindringer fæstner sig i kroppen og i bevidstheden, uden at oprindelsen er bevidst.

Et eksempel på kropslig erindring på Historiecenter Dybbøl Banke kan være, når elever får et forladergevær i hånden. Forladergeværet har i lang tid i historiskrivningen i folkeskolen fået hovedskylden for de danske soldaters nederlag, men alle historikere er i dag enige om, at forladergeværet ikke har haft en næneværdig betydning for danskernes neder-

lag. Med Connertons pointe om kropslig erindring in mente kan eleverne nok verbalt få at vide, at forladergeværet ikke har haft en betydning, men deres kropslige hukommelse med at stå ved geværet fæstner sig stærkere end en verbal ytring.

Som ved mindebegivenhederne ser vi altså på Historiecenter Dybbøl Banke, at fokus er på soldaten, soldaterlivet og dilemmaer for soldaten. I forhold til f.eks. udstillingen ved Sønderborg Slot er der mindre fokus på de politiske beslutninger, der ledte til katastrofen.

Sønderborg Museum – det klassiske didaktiske museum

Sønderborg Slot rummer flere forskellige udstillinger, der handler om Sønderjyllands historie. 1864 er dermed ikke en særskilt udstilling, men del af en udstilling, der dækker Sønderjyllands historie fra middelalderen til i dag. Sønderborg Slot er ikke som historiecenteret bygget med det formål at lave museum og har derfor ikke en arkitektur, der skal formidle eller symbolisere bestemte historiske begivenheder.

Sønderborg Slots udstilling om 1864 er en klassisk kronologisk udstilling med tematiske nedslag. Genstandene står i montrer med længere forklarende tekster.

Tøjhusmuseets udstilling afspejler 'det æstetiske princip' (se s. 81).

I forhold til Historiecenter Dybbøl Banke har udstillingen om 1864 ikke kun et nationalt dansk syn på begivenheden.

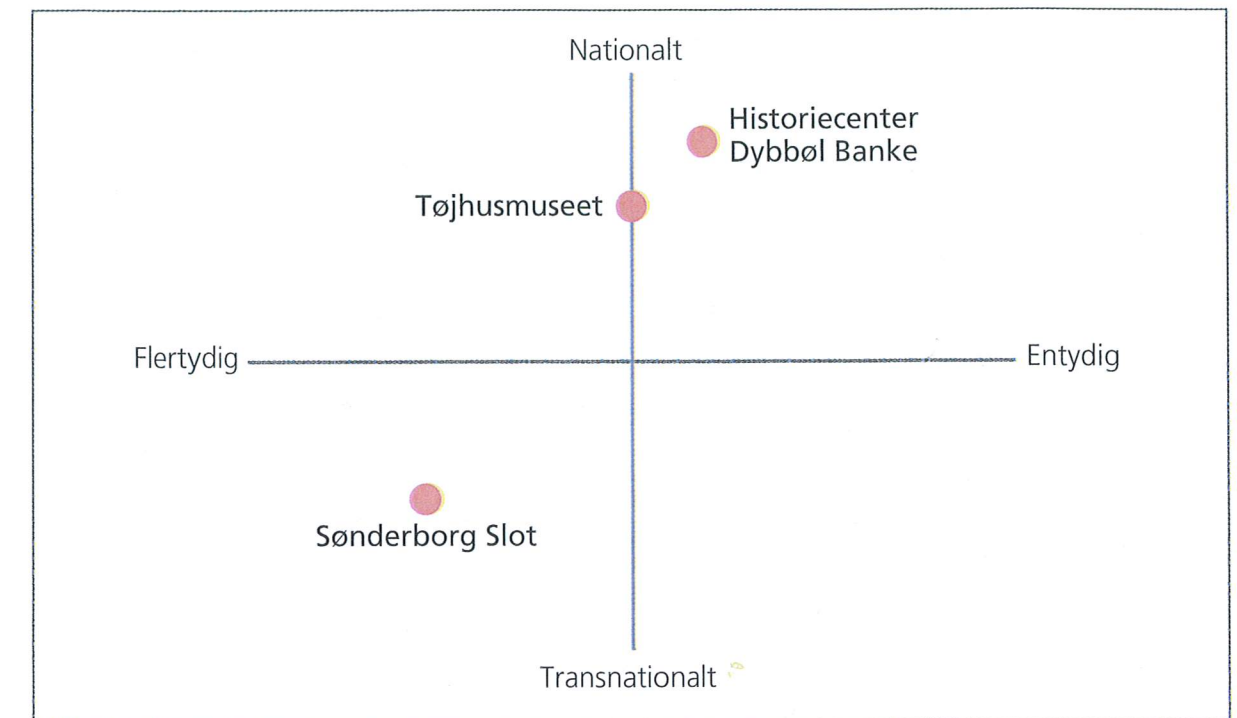
Eksempelvis er der i perioden omkring 1920 afstemningsplakater fra såvel Danmark som Tyskland, og mindre 'heroiske' fortællinger såsom Danmarks fordanskningspolitik i Slesvig før 1864 er også repræsenteret i udstillingen. Sønderborg Slot afspejler det klassiske 'didaktiske museum' (se skemaet s. 81). Det er gæstens behov for viden, der er i centrum, og udstillingen lægger i mindre grad op til samtale med gæsten eller at udtrykke subjektive holdninger. Udstillingen kan derved sammenlignes med en bog eller et videnskabeligt opslagsværk med genstande i stedet for kun ord. I omvisningen om 1864 er det syns- og høresansen, der er i centrum. De forklarende tekster klæder den besøgende på til at forstå de historiske omstændigheder, der førte til krigen i 1864, hvorefter udstillingen uddyber og 'sætter genstande på pointerne'.

Tøjhusmuseet – det æstetiske og postmoderne museum

Som på Sønderborg Slot fylder krigen i 1864 kun en mindre del af den faste udstilling på Tøjhusmuseet. I 2014 formidlede Tøjhusmuseet 1864 gennem dels den faste udstilling, dels den midlertidige temaudstilling.

Den faste udstilling ligger i et nyrenoveret langt smukt rum, med montrer i højre side af rummet, som egentlig fylder meget lidt af det samlede rum. Kun en

Erindringsfeltmodellen i brug: Museer

De tre museer er indsat som positioner i erindringsfeltmodellen. De to positioner, der ligger længst fra hinanden i modellen, er Historiecenter Dybbøl Banke og Sønderborg Slot, hvilket er et tegn på, at de har meget forskellig fortolkning og formidling af fortiden.

Historiecenter Dybbøl Banke ser primært krigen i 1864 ud fra et **nationalt** dansk perspektiv og er relativt **entydig** i sin formidling, fordi museets udstilling ikke lægger op til debat, men derimod indlevelse og oplevelser.

Sønderborg Slot har et mere **transnationalt** perspektiv i sin udstilling med vægt på krigen og dens konsekvenser både fra tysk og dansk perspektiv. Samtidig er udstillingens fortolkning af fortiden mere **flertydig**, idet den ikke udpeger tydelige helte- og skurkerolle og har blik for de mere glemte og problematiske danske handlinger, f.eks. den fordanskningspolitik, man førte i Slesvig mellem de 1. og 2. slesvigske krig.

enkelt montre formidler erindringen fra 1864. Her er en feltseng, og et brev, der er skrevet af en soldat, og som har ligget i jakkelommen med et skudhul igennem. Fortællingen om 1864 har dermed som Historiecenter Dybbøl Banke et smalt fokus på soldatens strabadser, uden at der f.eks. går i dybden med eksempelvis krigens årsager eller konsekvenser.

Den faste udstilling er skabt efter *det æstetiske princip*: Genstandene er organi-

seret sådan, at de giver den besøgende en smuk oplevelse, og fremstår næsten som små kunstværker.

Dermed er det hverken kronologi, historiske årsagsforklaringer eller dilemmaer, der er i centrum, men derimod de mere sanselige stemninger og følelser, som de smukke genstande kan frembringe.

Museet indeholder ganske få genstande med meget plads imellem, sådan

at de fremstår tydeligt og klart for de besøgende.

Tøjhusmuseet havde derudover i 2014 en særudstilling om 1864 i forbindelse med 150-året for nederlaget ved Dybbøl. I forbindelse hermed havde museet en klassisk udstilling ud fra det didaktiske princip, hvor tre montrer fortæller om forudsætningerne for nederlaget i 1864.

I modsætning til formidlingen på Historiecenter Dybbøl Banke er fokus her blandt andet de politiske forudsætninger for krigen, som den danske nationalliberale regering som bekendt havde hovedansvaret for ved at bryde Londontraktatens bestemmelse om ikke at binde Slesvig tættere til Danmark. På skolebesøg skal elever efterfølgende leve sig ind i forskellige personer fra 1864 og agere strategisk i forhold til personernes interesser. På denne måde indeholder udstillingen også *affektive* elementer med fokus på indlevelse – dog ikke kun i soldatens liv som på Historiecenter Dybbøl Banke.

Sidst har museet iværksat en midlertidig udstilling, hvor personer uden for

museumsverdenen (primært skole- og gymnasieelever) er blevet bedt om at give deres bud på en fortolkning af 1864.

Udstillingen bliver kaldt en pop up-udstilling, idet de værker, som personerne skaber, bliver udstillet i en begrænset periode, dels på selve museet, dels andre steder i byen. Eksempler på pop up-værker er, at nogle skoleelever producerede små film om Dybbøl Banke, og en anden klasse lavede et rollespil. Pop up-konceptet ligger uden for de klassiske tre museumsprincipper, idet det tager fokus væk fra museet som fysisk sted og tager udgangspunkt i museumsgæstens egne oplevelser af 1864. Museet fungerer her ikke som en autoritativ vidensformidler. I stedet er deltagerne med til at konstruere udstillingen og skabe deres egen fortælling. Derfor kan udstillingen siges at være 'postmoderne', fordi den tager udgangspunkt i den enkeltes oplevelse af den historiske begivenhed, og de besøgende selv er med til at konstruere udstillingen og derved skaber hver sin fortælling.

Analysesstrategi: Museer

Når man skal analysere et museums fortolkning og formidling af fortiden, er det relevant at undersøge museets udstilling (hvilket fokus har museets udstilling, hvilke virkemidler bruges i museumsformidlingen, hvem henvender museet sig til, og hvordan er udstillingen indrettet?), men det kan også være relevant at undersøge museets hjemmeside, deres markedsføring, eller hvilke omvisninger og arrangementer deres skoletjeneste laver.

Tilblivelse og organisation	Hvordan er historien bag museet? Hvem har finansieret det? Hvem står for udstillingerne? Har museet eller dets udstillinger givet anledning til debat? Find oplysninger på museets hjemmeside – eller på infomedia.
Arkitektur	Er museumsbygningen en del af en samlet fortælling eller holder museet til i en eksisterende bygning uden relation til udstillingen? Kan museet siges at være et 'erindringssted' i sig selv i kraft af sin placering/arkitektur? Hvilke virkemidler bruger museet, f.eks. lyd, lys, film, tv og interaktive medier?
Museumstype	Er museet fortrinsvis et affektivt museum, et didaktisk eller et æstetisk museum? Hvilken rolle spiller museumstypen for den oplevelse, gæsten får (lav evt. et interview med en besøgende)?
Udstillingens opbygning og genstande	Hvilken slags genstande fremviser museet? Hvilke kriterier sorteres genstandene efter (tematisk, tidsmæssigt osv.)? Hvilken historie skal genstanden fortælle? Hvem er helt og skurk i udstillingen? Er fokus på den lille eller store historie? Er fokus regionalt, nationalt eller internationalt?
Erindring og glemsel	I forhold din historiefaglige viden – hvilken historie er i fokus på museet? Hvad glemmes, og hvad erindres?

VIGTIGE BEGREBER

Opfundne traditioner: Begreb fra den britiske historiker Eric Hobsbawm, der bruges til at beskrive, hvordan f.eks. mindebegivenheder følger ritualer, der virker selvfølgelig for de deltagende, men som f.eks. er opstået af politiske aktørers interesser og magtkampe.

Kropslig erindring: Erindring, der formidles til deltagere ved mindebegivenheder eller besøgende på museer, ved at de aktiveres kropsligt ved eksempelvis at synge sange eller gå i optog. På den måde får de deltagende deres egen oplevelse af den fortid, som formidles, hvilket er meget effektivt til at socialisere nye medlemmer ind i erindringsfællesskabet.

Vane-erindring: Begreb fra sociologen Paul Connerton, der beskriver de ting, man husker eller gør ud af ren vane, men som man ikke kan huske, hvor man har lært.

Det didaktiske princip: Museumsformidling, der sigter efter at formidle historien gennem formidling af viden og fakta til de besøgende.

Det affektive princip: Museumsformidling, der sigter efter at formidle historien gennem aktivering af de besøgendes følelser.

Det æstetiske princip: Museumsformidling, der sigter efter at formidle historien ved at appellere til de besøgendes synssans og sans for skønhed.

MATERIALER

KILDE 1

Dybbøl Mølle bruges ofte som symbol på danskhed i Dansk Folkepartis valgplakater eller valgvideoer. Herunder fortæller partiets daværende leder, Pia Kjærsgård, ved sin grundlovstale i 1999 om stedets betydning for nationen og for nutiden.

Pia Kjærsgaards tale ved DF's grundlovsfest på Dybbøl Banke (5. juni 1999)

Og fra mig skal der lyde et velkommen til alle her ved Dansk Folkepartis fest i anledning af Grundlovens 150-års-jubilæum. Det er dejligt at være i selskab med så mange glade mennesker, og det er dejligt at se, at også mange uden for Dansk Folkepartis kreds har fundet vej til Dybbøl. Jeg har i mit liv efterhånden holdt mange grundlovstaler forskellige steder i landet. De seneste år har der været tradition for, at jeg var med ved grundlovsfesten ved Aastrup Mølle på Fyn, hvor vi har haft nogle meget hyggelige og inspirerende arrangementer.

Men da vi sidste efterår skulle planlægge 150-årsdagen for Grundlovens tilblivelse, blev vi snart enige om, at der skulle gøres noget ganske særligt ud af begivenheden, og arbejdes for, at vi alle i Dansk Folkeparti kunne mødes ét sted, og vi indså, at skulle vi gennemføre arrangementet ved Aastrup Mølle, ville der ganske givet slet ikke være plads nok til, at alle kunne være der.

Dybbøl Banke i Sønderjylland stod selvfølgelig allerøverst på vores liste over de steder i landet, hvor det ville være aller-

bedst at være. Den dejlige plet hér har sin helt egen plads i de fleste danskeres bevidsthed, og her kan man virkelig mærke historiens vingesus.

Jeg ved, at mange af jer er kommet i god tid i dag, og at mange af jer har haft lejlighed til at vandre rundt ved de gamle skanser, og at mange har givet sig tid til også at se Dybbøl Mølle og historiecenteret.

Dybbøl Mølle har i mere end et århundrede været selve symbolet på Danmark og danskheden. Det er ikke tilfældigt, at det er blevet sådan. Det var her til disse skanser, den danske hær trak sig tilbage, efter at soldaterne havde opgivet at forsvare Dannevirke, som jo ligger nede i Sydslesvig, og det var hertil, den preussiske hær gik i stilling for 10 uger senere at indlede den afgørende kamp.

Stormen på Dybbøl fandt sted den 18. april 1864 og blev et af Danmarks blodigste slag i nyere tid, og det sidste store slag på dansk grund, som jo desværre førte til tabet af Sønderjylland.

I dag har vi heldigvis fred mellem tyskere og danskere. Tyskland er blandt vore allernærmeste venner, der er tryghed omkring grænsen, og danskere og tyskere arbejder godt sammen med hinanden på begge sider af det, der så i 1920 endte med at blive Danmarks grænse.

For os i Dansk Folkeparti er det naturligt netop at mødes et sted, som har spillet en så afgørende rolle i danmarkshistorien. Et møde som dette er jo med til at minde hinanden om, hvad vi har sammen; om de

værdier, historie og traditioner, der holder os sammen som folk og nation. (...)

Men nu er det en anden valgdag [Europaparlamentsvalget 10. juni 1999], der nærmer sig. Vi skal om ganske få dage til stemmeurnerne til et Europa-Parlamentsvalg. Den begivenhed hænger nøje sammen med det jubilæum, vi fejrer i dag, og det er anledningen til, at vi i Dansk Folkeparti har kædet de to begivenheder sammen i et hele.

For vi ønsker jo netop, at de beslutninger, der berører det danske folk, skal træffes i Folketinget – og ikke i Europa-Parlamentet eller i EU-Kommissionen.

For så vidt kan jeg godt forstå, at mange danske vælgere ikke har den helt store interesse for EU-valgene. Det er jo netop et udtryk for, at det, der foregår nede i Europa-Parlamentet, er noget fjernt og uvirkeligt, som man ikke kan forholde sig til. Noget, der i hvert fald ikke har meget med folkestyre at gøre. Alligevel påvirker det vores hverdag, hvad de beslutter i EU.

For 10 år siden var det fuldstændig ligegyldigt, hvem der blev sendt derned som de 16 danske repræsentanter. Parlamentet var dengang aldeles uden indflydelse – alt afgørende foregik i EU-Kommissionen og i Ministerrådet.

Det ville være lykkeligt for Danmark, hvis det stadig var sådan, for dermed ville Folketinget til enhver tid kunne blokere for beslutninger, der berørte dansk selvstændighed og var til skade for danske interesser.

Efter Amsterdam-traktaten er meget forandret, og jeg kan forudse, at i løbet af den kommende fem-års valgperiode vil Europa-Parlamentet tiltage sig endnu mere magt; måske den afgørende magt.

I den situation er det helt nødvendigt for Dansk Folkeparti at have repræsentanter i dette for os så fjerne parlament. Vi er med i byråd og amtsråd landet over, vi er godt repræsenteret i Folketinget, og nu må og skal vi være med i Europa-Parlamentet.

Vi vil nemlig vide præcis, hvad der foregår dernede, således at vi kan tage de nødvendige opgør med eksempelvis integrations-udviklingen.

Jeg vil derfor, så stærkt jeg kan, opfordre til, at alle – uanset hvor fjernt og uvirkeligt EU-Parlamentet måske kan synes – møder frem og stemmer den 10. juni. Brug den demokratiske ret og undgå, at andre og helt klart at EU-tilhængere vælges. Dansk Folkepartis kandidater er stærkt EU-skeptiske og arbejder for danskernes interesser.

Jeg er overbevist om, at enhver af vore 20 kandidater, hvis han eller hun bliver valgt, vil arbejde solidt og grundigt til fordel for det danske folk, og at de altid vil arbejde for danske interesser.

Idet jeg udtrykker håb om et godt valg for Dansk Folkeparti den 10. juni, og et håb om at Danmarks Grundlov af 1953 må blive bevaret og respekteret mange mange år fremover, vil jeg slutte med at ønske jer alle en fortsat god, spændende og inspirerende grundlovsfest her på Dybbøl Banke.

KILDE 2

Tom Buk-Swienty er en dansk historiker og journalist. Han har skrevet to af de bedst sælgende fremstillinger om 1864, 'Slagtebænk Dybbøl' (2008) og 'Dommedag Als' (2010). DR's serie '1864' bygger på Buk-Swientys bøger, og han har været konsulent på serien. Buk-Swienty blander i sine bøger den journalistiske genre med historiegenren. I uddraget herunder under overskriften 'Tæppefald' fremstilles tiden efter det militære nederlag ved Als i juni 1864. Buk-Swienty beskriver den kaotiske stemning i Folketinget efter nederlaget.

Uddrag fra Tom Buk-Swientys 'Dommedag Als' (2010)

Indtil videre havde man fra dansk side opereret i blinde; man var blevet grebet af en undergangsangst; man frygtede det værste for landet. Men der var tale om gisninger, frygt og panik. De mest optimistiske stemmer kunne, indtil indberetningen fra kurerne (dvs. de personer, der bragte breve med Preussiens betingelser til Danmark) blev offentligt kendt, klynge sig til håbet om, at det alt sammen nok ikke var så slemt, som man i frygtens stund fik fortalt sig selv. Desuden håbede politikere og befolkning på, at fjenden ville se mildere på freds-betingelserne, efter at der var kommet et konservativt ministerium til magten i København. Gisningernes tid var forbi; realiteternes tid var kommet. Sort på hvidt fremgik det, at freden ville blive akkurat lige så slem, som man i de mørkeste stunder havde frygtet. For overhovedet at indgå i fredsforhandlinger krævede de krigsførende tyske magter, at kongeriget Danmark afstod sine sydlige provinser. Det danske

monarki skulle altså afgive alt land syd for Kongeåen. (...)

De tyske krav affødte vilde diskussioner i Folketinget og blandt ministrene i Statsrådet. De danske politikere stod ansigt til ansigt med krigens ubønhørlige konsekvenser. En krig, hvis komme de fleste af dem havde tiljublet. Den 18. juli trådte hele Folketinget sammen for at drøfte freds-betingelserne, og her talte Monrad for første gang offentligt, siden han var blevet afskediget som statsminister. Han var ganske vist reduceret til et menigt medlem af Tinget. Alligevel talte han med vældige armbevægelser. Danmark skulle ikke betingelsesløst gå til forhandlingsbordet, sagde han. For var landet egentligt nedkæmpet og det danske folk knækket?

"Jeg siger," buldrede Monrad, der ifølge et øjensvidne talte med ophidselse, "at når hovedstaden er erobret, når hele landet er indtaget, så må man se at få fred for enhver pris. Men det er jo ikke uhørt, at et land erobres, at en hovedstad indtages. Man må heller ikke tabe fatningen, hvis det skulle ske, for historien viser, at både Berlin, Wien og Paris har været i fjendehånd. Når alt er i fjendehånd, må man finde sig i de freds-betingelser, som man kan få. Altså når landet er erobret og hovedstaden indtaget, må man finde sig i en hvilken som helst fred, men før den tid er kommet, må man kunne tale med om freds-betingelserne ..."

Den tid var ifølge Monrad endnu ikke kommet – og danskerne kunne med god ret vælge at kæmpe videre.

Men så var det, som om den tidligere statsminister skiftede gear og pludselig forholdt sig til, hvad danskerne skulle gøre,

når alt rent faktisk var tabt. "I ved," sagde han til Folketingets medlemmer, "at jeg i en årrække har arbejdet for Danmarks frihed, for den konstitutionelle frihed, og intet er bitrere for en mand, end når han skal udslette hele sit livs gerning. Men hvis jeg har valget mellem enten at bevare det danske folk eller bevare vores politiske frihed, så vil jeg ikke betænke mig på at vælge det

KILDE 3

I forbindelse med 150-året for slaget ved Dybbøl blev der udgivet en del historiske fremstillinger om 1864. En af de bøger, der fik mest opmærksomhed i pressen, var Rasmus Glenthøjs bog '1864 – sønner af de slagne'. I interviewet herunder argumenterer han for, at historikere har bedømt politikernes handlen i 1864 for hårdt.

Jesper Vinds interview med historiker Rasmus Glenthøj i anledning af udgivelsen af hans bog '1864 – sønner af de slagne' (uddrag fra Weekendavisen 4. april 2014)

Den skandinaviske svanesang

I et digert værk gør historikeren Rasmus Glenthøj op med 150 års dansk selvpiskertradition. Nej, krigen skyldtes ikke politiske fantasier, dansk hovmod og storhedsvanvid.

Krigen og det forsmædelige nederlag på Dybbøl Banke 18. april 1864 står som "sandhedens time" i den danske selvforståelse. Det var her, at Danmarks tusindårige storhed endegyldigt blev skudt i smadder. Det var her ved de blødende sønderjyske skanser, at vi lærte vores plads i verden at kende, vores egentlige bestemmelse: et lille

første og lade ethvert spor af politisk frihed gå til grunde. Skulle Slesvig gå tabt for os og ind i det tyske rige, da siger jeg, at jeg ville følge Slesvig med kongeriget. Jeg vil ikke slippe, ikke forlade det. Folkets integritet er det første og vigtigste for mig; alt andet er mig af underordnet betydning."(...)

puslingeland, der gør klogt i at hygge sig i smug.

Grundfortællingen om 1864 drejer sig i høj grad om dansk hovmod og storhedsvanvid. Det var angiveligt en krig udløst af nogle politiske fantasier, som dog fik en dygtig lærestreg af den præjysk-tyske jernkansler Otto von Bismarck.

Denne tolkning bliver også hovedsporet i Ole Bornedals og DR's kommende 1864-serie til 170 millioner kroner, som sidste år blev præsenteret som en dramatisk fortælling om en krigskatastrofe, der var "smedet af politisk hybris og brøler". Hele denne danske fortælletradition gør den unge historiker Rasmus Glenthøj fra Syddansk Universitet nu op med i et nyt og digert værk '1864 – sønner af de slagne', der udkommer i næste uge.

"Selvpiskertraditionen omkring 1864 har kørt derudad gennem 150 år. Men når man i dag går til kilderne og studerer optakten til krigen, bliver man nødt til at medgive de danske politikere, at de stod i en absolut desperat og næsten håbløs situation. Første Slesvigske Krig 1848-51 havde ikke afklaret hertugdømmet Slesvigs fremtidige tilhørsforhold imellem dansk og tysk. En ny krig

mod tyskerne blev anset som nærmest uundgåelig, og samtidig stod Danmark diplomatisk isoleret. Selvfølgelig blev der også begået politiske fejl af de danske politikere, men den egentlige historie om '1864' er ikke den om hybris," siger Rasmus Glenthøj til Weekendavisen.

Historikeren peger på, at de danske politikere i 1850'erne og 1860'erne gennemgående var realistiske og udmærket vidste, at tyskerne var ved at blive en stormagt og var militært langt, langt stærkere.

"Selvfølgelig vidste man det – altså goddag mand økseskaft – danskerne var jo ikke dumme.

Tværtimod tænkte de fleste ledende politikere egentlig ret rationelt i den forstand, at man var nødt til at handle, gøre noget, prøve at bryde ud af isolationen," siger 36-årige Glenthøj.

De store magters indgriben

Og spekuleret blev der på denne tid. Hvad skulle der dog ske med den danske helstat? Den omfattede, udover Danmark og kolonierne, også de tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenborg. En løsning på problemerne, som især tidens ledende nationalliberale politikere hældte til, var etableringen af en skandinavisk forbundsstat – nogenlunde som den amerikanske føderale model. "Det var faktisk tæt på at lykkes," siger Rasmus Glenthøj (...).

Et forslag af en noget anden kaliber, der også kom på bordet op til 1864, var kontroversielt og har været overset i historiskrivningen, indtil Glenthøj opdagede det i sine kildestudier: Dronning Margrethes tipoldefar, prins Christian af Glücksborg, ville i 1858 sætte Grundloven af 1849 ud af kraft

og genindføre enevælden med sig selv i spidsen.

Det var tidligere blevet foreslået af en lettere forvirret kong Frederik 7., men i 1858 blev ideen målrettet fremført af tronfølgeren prins Christian – den senere kong Christian 9. Han opfordrede dermed den nationalliberale konseilspræsident (statsminister) C.C. Hall til at begå et regulært statskup.

"Prins Christian forudså, at den danske helstat med hertugdømmerne – som var glücksborgeren Christians fædreland – ellers ville blive sprængt i en krig og gå under. Det ville også udrydde Danmark som sådan, frygtede han, og heri blev han nogle år senere bakket op af den magtfulde kulturminister D.G. Monrad. Men genindførelsen af enevælden blev der ikke noget af," fortæller Glenthøj.

Et gennemgående element i næsten alle de danske overvejelser var, hvordan man fik de neutrale stormagter til at gribe ind, når den uundgåelige krig om Slesvig kom? Man ville have stormagterne til at mægle med udgangspunkt i det magtbalancesystem, som var skabt på Wienerkongressen i 1815. Da krigen blev taget for givet, blev det for mange politikere et spørgsmål om at få ført den på det mest gunstige tidspunkt.

Ifølge Glenthøj var det på den baggrund udtryk for et strategisk bevidst brinkmanship, at man 1863 først vedtog Martskundgørelsen og siden Novemberforfatningen, der proklamerede et "Danmark til Ejderen", altså inklusive hele Slesvig og uden det rene tyske Holsten og Lauenborg.

"Danmark til Ejderen giver mening, fordi man tænkte statsretsligt, og det var umuligt at foreslå en deling af Slesvig, selvom

det var det langsigtede mål. Delinger efter nationalt sindelag var ikke normen i europæisk politik i kølvandet på Wienerkongressen. Og i foråret 1863 er Preussen og Østrig på randen af en indbyrdes krig. Tidspunktet for, at man udskiller Holsten-Lauenborg og de facto indlemmer Slesvig i Danmark, er derfor ikke dårligt. Man møder også en vis forståelse i London og Frankrig.

Derfor er timingen ikke den værste i forhold til en konflikt med tyskerne," siger Rasmus Glenthøj, der understreger: "Man troede aldrig, at man kunne slå prøjserne, aldrig! Men man troede, at krigen kunne åbne for de forhandlinger om en deling af Slesvig, man ikke kunne få tidligere. Her er man i den grad senere blevet skældt ud, fordi man ikke gennemskuede Bismarck, men det var der ikke nogen, der gjorde i Europa. Både Østrig og Frankrig blev kort efter også udmanøvreret af jernkansleren, der samlede Tyskland." (...)

KILDE 4

Danmarks socialdemokratiske statsminister var hovedtaler ved 100-året for slaget ved Dybbøl i 1964. Jens Otto Krag var internationalt orienteret og ønskede at Danmark skulle knyttes nærmere til EF (forløberen for EU). I sin tale herunder taler han om, at erfaringerne fra Dybbøl bør bruges til at minde Danmark om, at europæisk samarbejde er at foretrække frem for splid og krig.

Statsminister Jens Otto Krags tale ved 100-året for slaget ved Dybbøl, (18. april 1964 i Dybbøl Skanser)

Kampen for 100 år siden førte til et nederlag, der fulgtes af en hård fred – en fred, der satte bitterhed. For samtiden stod disse begivenheder som en grænseløs ulykke. Hvorfor ønsker det danske folk så stolt at markere denne dag?

For at forstå dette må man dels kende den særlige stilling, Dybbøl-kampene har fået i dansk historiebevidsthed, dels forstå, at nederlaget i den danske nation var med

til at udløse stærke kræfter, som gav inspiration for en ny udvikling, der bar landet frem til store fremskridt såvel økonomisk og kulturelt som i folkestyrets udvikling.

Ethvert folk har i sin historie stunder, der er svøbt i nederlagets kappe, og andre stunder, hvor man står sejren nærmere. Det gælder også de magter, Danmark i 1864 var i krig med. Det Østrig, der engang var vor fjende, har senere måttet gennemgå store lidelser og prøvelser. Nu er Østrig en nation, som gennem europæisk samarbejde og menneskeligt venskab er knyttet til os. Det Preussen, som i 1864 var vor hovedmodstander, eksisterer ikke som stat, men overførte sin organisatoriske dygtighed på et samlet tysk rige, der både har oplevet magtens kulmination og dens tofoldige sammenbrud. Frem af sammenbruddet voksede Den Tyske Forbundsrepublik, en flittig europæisk nation, som vi står i venskabeligt samarbejde med på næsten alle punkter, handelsmæssigt og forsvarsmæssigt inden for den store kreds af vestlige na-

tioner. Alle lande erkender i dag i voksende grad at være afhængige af hinanden og er henvist til at samarbejde med hinanden. Det gør vi også på begge sider af den dansk-tyske grænse.

Målt med historiens alen og sammenlignet med, hvad Europa i de svundne 100 år har oplevet af elendighed og ødelæggelser – da kan begivenhederne i 1864 synes små. Dette gælder i endnu højere grad, når vi tænker på de kræfter, der behersker verdens skæbne i dag.

Alligevel vil 1864 bevare sin centrale plads blandt de historiske forudsætninger, vi bygger på. Det Danmark, som vi i dag – 1964 – holder af og er stolte over, har sit grundlag i de vilkår, der blev givet os i 1864, men udviklingen fjernede bitterhedens værste brod. Ud af nederlaget voksede en dansk nationalstat med blomstrende erhvervsliv og kultur, med et stærkt folkeligt liv og grundfæstede demokratiske institutioner. Af disse elementer hentedes en ny kraft. Dette skete i Danmark nord for Kongeåen, og det skete tillige hos de danske i det tabte land i Sønderjylland.

I 1920 kunne ikke alle danske komme uden for Danmarks grænse; det fulgte af de principper, folkeafstemningen byggede på. De danske, der stod udenfor, men som gerne ville høre os til, måtte igennem endnu en verdenskrigs lidelser. Der blev i 1920 givet et løfte til de danske i Sydslesvig

som et håndslag hen over den skillende grænse. Dette løfte vil vi stadig vedkende os; og vi kan ikke komme sammen for at højtideligholde mindet om 1864 uden at tilkendegive, at denne højtidsstund samler alle i det danske folk, uanset hvor den enkelte er bosat.

De problemer, der i 1864 så ud til at skulle afgøres på krigsskuepladsen, har fundet deres afklaring, fordi man i lærte at vise respekt for den enkeltes overbevisning og anerkende hans ret til at vælge sin nationalitet og sit sprog frit og til frit at udvikle begge dele. Denne afklaring er opstået gennem byrder og lidelser. Men det præger vort møde i dag, at sårene er lægt. Arrene er der, og dem bliver vi aldrig kvit. De ses og skaber erindring.

Vi har i dag ladet tankerne gå tilbage til dem, der kæmpede, og til dem, der faldt; til vore egne, til de nordiske frivillige og til vore modstandere. I døden blev de alle forenede. I ærbødighed for mindet om de faldne bekender vi os til det håb, at krig hører en forbigangen tid til.

Vi har arvet og vundet et livskraftigt, frit og arbejdsdueligt Danmark. Vi ønsker at give det videre til de kommende generationer – livskraftigt, frit og arbejdsdueligt – samt viljen til at samarbejde med andre i tillid til det bedste for menneskenes fremtid: freden og samarbejdet mellem folkene.

KILDE 5

Ved mindehøjtideligheden i 1964 var det ikke meningen, at Kong Frederik d. 9. skulle holde tale. På et tidspunkt rejste kongen sig imidlertid op og holdt en tale, hvor han beskriver hovedtræk fra Sønderjyllands historie fra 1864 og frem. Herefter fortæller han, hvad ungdommen kan lære af de historiske erfaringer fra Dybbøl.

Kong Frederik d. 9.s tale ved 100-året for slaget ved Dybbøl (18. april 1964 i Dybbøl Skanser)

"Dybbøl!" Intet navn i Danmark har en sådan klang. I dag har vi med dyb ærbødighed mindedes dem, der faldt her på Dybbøl. De kendte ikke til "Hvad kan det nytte" – de kendte kun til ét "Gå ud og hold ud". De segnede til sidst for overmagten, men de segnede med ære for vort gamle land. Da krigen var endt, begyndte hernede en ny våbenløs kamp for at bevare

danskheden i landsdelen. Og vi kan ikke stå her i dag uden at tænke på de mænd og kvinder, som i 56 år sejt kæmpede mod et fremmedherredømme og et fremmed sprog for at bevare deres eget. Bjørnstjerne Bjørnson har skrevet: "Alt hvad fædrene har kæmpet, mødrene har grædt, har den Herre stille lempet, så vi vandt vor ret".

Den dag oprandt i 1920, og glæden var uendelig over, at vi havde fået det gamle land tilbage. Men vi tænker også med vemod på de landsmænd, der måtte blive syd for grænsen. De kæmpede videre for at bevare deres kultur og familietraditioner – og vi skal også ved denne lejlighed sende dem en varm tanke. Vi vandt vort gamle land tilbage! End er der en Gud foroven, der råder for Danmarks sag!

Jeg vil gerne opfordre alle tilstedeværende som afslutning med mig at udtale "Gud bevare Danmark".

KILDE 6

Kommercialisering af historien

I jubilæumsåret 2014 blev 1864 markeret med en række historiske fremstillinger, særudstillinger og foredrag. Men jubilæet blev også brugt til kommercielle indslag ofte med kropslige erindringer i centrum som "I soldaternes fodspor – en 1864-cykelferie", "Adventurerace 1864", og "Kampen om Als", hvor slaget om Als blev genskabt. Som vi ser på billedet, brugte museer og historiecentre også begivenheden til at skabe opmærksomhed om deres udbud. Se <http://www.1864dage.dk/kombi>

KAPITEL 4 BESÆTTELSESTIDEN 1940-1945 – KAMPEN OM AT FORTOLKE FORTIDEN

Hvis det, som definerer erindringsfællesskaber, er en fælles forståelse for og interesse i fortiden, må besættelsestiden fra 9. april 1940 til 5. maj 1945 siges at være den vigtigste fortidserindring for danskerne overhovedet. I film, bøger, monumenter, museer, mindehøjtideligheder og debatindlæg cementeres et dansk erindringsfællesskab om besættelsen.

I modsætning til vikingetiden og 1864 er besættelsestiden tæt på os i tid. Der findes fortsat mennesker, der personligt kan erindre perioden, og aktører fra perioden tilhører partier og interesser, som fortsat eksisterer. Hvor erindringsfællesskabet om vikingetiden var politisk ufarligt, er erindringen og fortolkningen af Danmarks besættelsestid stærkt politiseret. Et eksempel på politiseringen er debatten i forbindelse med nedbrændingen af Frihedsmuseet i 2013. Efter branden kunne man i avisdebatter iagttage, at følelserne fik frit løb.

I dette kapitel er det erindringshistoriske fokus på, hvad det er ved besættelses-

tiden, der aktualiserer den i dag, og hvordan der føres erindringspolitiske kampe om at fortolke besættelsestiden. Herudover forklares også, hvordan man kan undersøge 'den lille historie' om besættelsestiden ved hjælp af mundtlige kilder, og sidst hvordan besættelsestiden fremstilles som fiktion i film og tv.

Overblik: Besættelsestiden i Danmark 1940-1945

Der kan være flere forskellige årsager til den store interesse for besættelsestiden. Det er en periode, der ligger relativt tæt på os i tid, og der er stadig levende øjenvidner til de historiske begivenheder. Erfaringerne fra 2. verdenskrig har haft stor betydning for, hvordan vi har valgt at indrette vores samfund i eftertiden. Og besættelsestiden er en periode i danmarkshistorien, der er præget af store politiske og moralske dilemmaer, som stadig kan diskuteres og relateres til vores liv i dag.